

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування закладу вищої освіти)

Факультет Міжнародних відносин, політології та соціології

(повне найменування факультету)

Кафедра Світового господарства та міжнародних економічних відносин

(повна назва кафедри)

К в а л і ф і к а ц і й н а р о б о т а

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

**«ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ КРАЇН
ПІВДЕННОЇ ЄВРОПИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ»**

**« Transformation of foreign economic relations of the Southern European
countries under European integration»**

Виконав: здобувач денної форми навчання
спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини
Усік Максим Євгенійович

Керівник д.е.н., проф. Якубовський С. О.

(підпис)

Рецензент д.е.н., проф. Горняк О.В.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ ____ від ____ . ____ . 20__ р.

Захищено на засіданні ЕК № ____

протокол № __ від ____ . ____ . 20__ р.

Оцінка ____ / ____ / ____
(за національною шкалою/шкалою ECTS/ бали)

Завідувач(ка) кафедри

Голова ЕК

(підпис)

(прізвище, ім'я)

(підпис)

(прізвище, ім'я)

Одеса 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ КРАЇН ПІВДЕННОЇ ЄВРОПИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	5
1.1. Особливості сучасних теоретичних підходів щодо аналізу трансформації зовнішньоекономічних зв'язків країн.....	5
1.2. Методика досліджень трансформації зовнішньоекономічних зв'язків країн Південної Європи в умовах європейської інтеграції	11
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ТА СТРУКТУРИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ КРАЇН ПІВДЕННОЇ ЄВРОПИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	22
2.1. Порівняльний аналіз стану платіжних балансів країн Південної Європи	22
2.2. Структура міжнародних інвестиційних позиції та динаміка зовнішніх боргів країн Південної Європи	32
2.3. Моделювання взаємозалежності зовнішньоекономічних показників країн Південної Європи	42
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ОПЕРАЦІЙ КРАЇН ПІВДЕННОЇ ЄВРОПИ З УКРАЇНОЮ	49
ВИСНОВКИ.....	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63
ДОДАТКИ.....	68

ВСТУП

Актуальність роботи. Європейська інтеграція – це процес політичної, економічної та інституційної співпраці між європейськими країнами з метою створення єдиної та інтегрованої Європи. Основні цілі європейської інтеграції включають зміцнення миру, стабільності, економічного процвітання та співпраці між європейськими державами. Процес європейської інтеграції розвивався протягом кількох десятиліть і був відзначений значними віхами. Проте в останніх роках з'являється все більше дебатів щодо практичності даного союзу між Європейськими країнами, населення яких ставить під сумнів доцільність членства у Європейському Союзі (ЄС), особливо після рішення Великобританії покинути ЄС. Тому актуальність роботи полягає в аналізі трансформації країн Європи у контексті європейської інтеграції. Особливо важливим є дослідження економічного розвитку країн Південної Європи, які в процесі членства в ЄС пройшли значні періоди нестабільності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У ході роботи було проаналізовано публікації багатьох науковців, серед яких Матіас Буссе, Стенлі Коджо Дері, Ян Вустенфелд, Гжежок Мазур, Айобамі Ілорі, Чан-Хван Чой, Амардіп Баджпай, Ліам Брейді, Федеріга Бінді, Франческо Пападія, Луїс Телес Мораїш, Джордж Алогоскуф та інші.

Метою роботи є на основі узагальнення та систематизації теоретичних положень щодо трансформації зовнішньоекономічних позицій країн Південної Європи в контексті європейської інтеграції проаналізувати досвід країн та визначити взаємозалежність між показниками зовнішньоекономічних позицій даних країн. Досягнення мети передбачає досягнення наступних **завдань**:

- Аналіз теоретичних основ та підходів дослідження трансформації країн та їх зовнішньоекономічних позицій в умовах європейської інтеграції;

- Аналіз теоретичних основ дослідження трансформації зовнішньоекономічних позицій країн Південної Європи в умовах європейської інтеграції;
- Порівняльний аналіз стану та динаміки платіжних балансів країн Південної Європи, а також їх міжнародної інвестиційної позиції та зовнішнього боргу;
- Дослідження взаємозалежності зовнішньоекономічних показників країн Південної Європи;
- Аналіз зовнішньоекономічних зв'язків країн Південної Європи з Україною.

Для вирішення поставлених завдань були використані такі **методи дослідження**: аналіз літератури та наукових досліджень з теми роботи, аналіз статистичних даних зовнішньоекономічних позицій країн, індукція і дедукція, моделювання та розрахунків, узагальнення і синтезування здобутої інформації.

Об'єктом дослідження є трансформація зовнішньоекономічних позицій країн в умовах європейської інтеграції. **Предметом дослідження** виступають показники зовнішньоекономічних позицій країн Південної Європи.

Дипломна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. У першому розділі розкриваються теоретичні основи для дослідження трансформації зовнішньоекономічних позицій країн, а також аналіз досліджень трансформації країн Південної Європи в контексті європейської інтеграції. У другому розділі аналізуються статистичні дані зовнішньоекономічних позицій країн Південної Європи та досліджується взаємозв'язок основних показників зовнішньоекономічних даних країн. У третьому розділі розглянуто зовнішньоекономічні зв'язки країн Південної Європи з Україною.

Теоретичною базою для даної роботи виступили наукові статті іноземних науковців, бази даних МВФ та Світового Банку, а також дані державних служб статистики України.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ КРАЇН ПІВДЕННОЇ ЄВРОПИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

1.1. Особливості сучасних теоретичних підходів щодо аналізу трансформації зовнішньоекономічних зв'язків країн

Сфера міжнародних економічних зв'язків зосереджується на наслідках економічної взаємодії між країнами та на політиці, яка впливає на цю взаємодію та її економічні результати. Взаємодія включає торгівлю товарами, послугами, активами та технологіями. Існує широкий набір стратегій, які впливають на ці зв'язки та мають ширші економічні наслідки, включаючи пруденційні та преференційні правила та положення щодо міжнародної торгівлі, тарифи, торговельні квоти, контроль над міжнародними фінансовими потоками та вибір між фіксованим або плаваючим обмінним курсом, а також побічні ефекти внутрішньої макроекономічної політики. Існують важливі наслідки цих взаємодій і політики, включаючи безробіття та інфляцію, підйом або падіння окремих галузей, формування економічної стабільності [1].

Один з найважливіших факторів, який вплинув на трансформацію зовнішньоекономічних зв'язків країн, є глобалізація та її поглиблення. Сутність та вплив глобалізаційних процесів на трансформацію економічних зв'язків та позицій розглядають в своїх роботах багато вчених.

Так, Баго Петро та інш. в статті «Інноваційна складова розвитку світового інвестиційного ринку» (2021) стверджують, що системна глобалізація світової економіки зумовила необхідність трансформації світового інвестиційного ринку, імперативи якої представлені інтенсифікацією фінансових механізмів, випереджальним збільшенням національних інвестиційних ринків, інтенсивним

транснаціоналізмом, асиметрією інвестиційної активності країн світу тощо. Значну значущість інноваційного напрямку інвестиційної діяльності в країнах світу визначено шляхом кореляційного обліку між обсягом експорту високотехнологічної продукції та обсягом чистих портфельних інвестицій на основі даних по 130 країнах. Було виділено 4 групи країн: 1-ша група характеризується сильним кореляційним зв'язком між параметрами, що свідчить про найвищий рівень ефективності портфельних інвестицій в інноваційні сектори економічного зростання; 2-га група описується середнім співвідношенням між параметрами, що може бути наслідком значної диверсифікації інвестиційних джерел розвитку економіки; 3-тя група характеризується недостатнім інвестуванням високотехнологічних галузей економіки, що полягає у поступовій переорієнтації країн зі стратегії розвитку, заснованої на виробництві, через залучення іноземних інвестицій та необхідності розвитку та фінансування науки на інші стратегії розвитку, для яких фінансування інноваційних галузей економіки вимагає менших обсягів і не є першочерговим; 4-та група характеризується зсувом корекції між обсягами високотехнологічного експорту та обсягами чистих портфельних інвестицій, які можуть бути результатом офшорного аутсорсингу економіки цих країн [2].

У роботі Маттіас Буссе та інш. «Лібералізація торгівлі та зайнятість у промисловості в країнах, що розвиваються» (2023), використовуючи дані зі 131 країни, що розвивається, за період 1991-2020 рр., було оцінено вплив лібералізації торгівлі між країнами внаслідок глобалізації на зайнятість у промисловості, використовуючи підходи панельних фіксованих ефектів та регресії інструментальної змінної. Було виявлено, що лібералізація торгівлі – в середньому – завдала шкоди зайнятості у промисловості в країнах, що розвиваються. Існують значні відмінності на регіональному рівні; вплив був найсильнішим у країнах Африки на південь від Сахари та Латинської Америки. Принаймні в цих регіонах лібералізація торгівлі сприяла деіндустріалізації.

Політика, яка покращує продуктивність праці у виробництві, підвищить конкурентоспроможність виробничих фірм у цих країнах перед обличчям зростаючої глобалізації торгівлі [3].

Останнім часом у міжнародній економічній літературі вживається новий термін – «деглобалізація», який викликає численні дискусії. Свій вклад у теоретичні дебати стосовно даного терміну зробили Каталін Постельніку та інш. в роботі «Економічна деглобалізація – від гіпотези до реальності» (2015). За допомогою спостереження за еволюцією міжнародної торгівлі та прямих іноземних інвестицій (ПІІ) автори намагались з'ясувати, чи є деглобалізація постійним чи лише тимчасовим процесом. Аналіз підкреслює, що міжнародна торгівля товарами та послугами зазнала значних змін щодо географічної дисперсії, структури та кількості агентів. Ці види торгівлі перебували та залишаються під впливом ряду основних факторів, таких як демографія, ПІІ, технології, задіяні у виробничому процесі, джерела енергії та необхідність збереження придатних для експлуатації природних ресурсів, стабільність споживання, транспортні витрати, виробництво сучасних засобів зв'язок, торгові угоди між державами. Незважаючи на певні коливання з часом, очікується, потоки ПІІ продовжуватимуть зростати, а ідея деглобалізації все ще залишається ілюзією з цієї точки зору. Звичайно, як країни-емітенти, так і країни-одержувачі стануть більш вибірковими щодо включення цих інвестицій з огляду на різні економічні цілі. Крім того, не можна забувати про те, що ризик протекціонізму в інвестиційній сфері не зник зовсім, особливо в окремих стратегічних секторах (високотехнологічні галузі, інновації, енергетика тощо) [4].

З даних робіт можна зробити висновок, що глобалізація та, як наслідок, лібералізація ринків й поглиблення відносин між країнами мали значний вплив на трансформацію зовнішньоекономічних зв'язків. Окрім того, значний вплив також має приєднання до різних союзів.

Наприклад, у праці Гжегожа Мазура «Торгівельне та інвестиційне співробітництво між Південною Кореєю та Вишеградською групою» (2023) розглядається Вишеградська група (V4) — політичний альянс чотирьох країн Центральної Європи — Чехії, Угорщини, Польщі та Словаччини, що сягає корінням на початок 1990-х років та спрямована на регіональне співробітництво та взаємну підтримку в досягненні стратегічної мети повноправного членства в Європейському Союзі (ЄС). Приєднавшись до Європейського Союзу в 2004 році, країни V4 стали частиною єдиного європейського ринку, що призвело до різних наслідків для економічної політики та умов ведення бізнесу. Хоча членство в ЄС принесло нові економічні можливості та підвищило бізнес-привабливість країн, воно також мало відповідні наслідки для їх торговельної співпраці з третіми країнами. Країни V4 прийняли всі права та зобов'язання зі Спільної торговельної політики ЄС і з тих пір розвивають свою торговельну та економічну співпрацю з третіми країнами, включаючи Республіку Корея, спільно з іншими партнерами ЄС і виключно на рівні ЄС [5].

Також через поглиблення процесів глобалізації та кооперації між країнами важливим елементом, який впливає на трансформацію зовнішньоекономічних зв'язків, є зміни в монетарній та фіскальній політиці країн, регулюванні тощо.

У документі Айобамі Ілорі «Міжнародні фіскальні переливи та участь у ринку активів» (2019) розглядаються наслідки міжнародної фіскальної передачі між зоною євро та Сполученим Королівством; і як зміни у відносній участі цих країн у світовому ринку активів стимулюють транскордонну передачу фіскальної політики. Автором було розроблено модель DSGE для двох країн із продуктивним фіскальним сектором і оцінено її на основі даних Єврозони та Великобританії за допомогою методів Байєса. Спостерігаються два ключові висновки: по-перше, фіскальні шоки Єврозони мають значний вплив на Великобританію, тоді як фіскальні шоки у Великобританії мають незначний вплив на економіку Єврозони. Цей результат зумовлений міцними

торговельними зв'язками між Великобританією та Єврозони, а також відносно невеликим розміром економіки Великобританії. Величина та знак побічних ефектів значно відрізняються залежно від вибору фіскального інструменту. По-друге, ступінь кредитних обмежень серед іноземних домогосподарств спричиняє нестабільність і посилення транскордонних фіскальних ефектів через вплив на стан чистих активів. Враховуючи значення даних результатів, фіскальні органи повинні координувати свою політику з тісно пов'язаними економіками, щоб зменшити невизначеність, пов'язану з транскордонними ефектами політики [6].

Тематика впливу внутрішніх політик країн на зовнішньоекономічні зв'язки розглядається в роботі Чанг-Хван Чой «Правовий вузол: вплив правових систем на міжнародну торгівлю» (2023). У цьому дослідженні використовуються панельні дані з 42 країн за період з 2008 по 2021 роки, щоб дослідити, як правові системи впливають на обсяг міжнародної торгівлі. Результати показують, що різні правові системи пов'язані з меншим обсягом двосторонньої торгівлі та мають більш згубний вплив на обсяг експорту країн, що розвиваються, ніж на розвинені країни. Крім того, різні правові системи мають менший негативний вплив на обсяг експорту порівняно з обсягом імпорту, а вплив правових систем на обсяг торгівлі з часом зменшився. Дослідження свідчить про те, що прийняття стандартизованих міжнародних контрактів купівлі-продажу може бути корисним кроком для країн, що розвиваються, які прагнуть збільшити свій експорт [7].

Значним фактором, який впливає на побудову та трансформацію зовнішньоекономічних зв'язків, є потоки прямих інвестицій. Детальніше дану тему розглядає Амардіп Баджпай в роботі «Прямі іноземні інвестиції» (2022). Згідно автора, серед економік Європи та Азії, що розвиваються та з перехідною економікою, найбільш швидкозростаючі є найбільшими одержувачами прямих іноземних інвестицій (ПІІ), які зараз сприймаються як панацея від усіх типів дефіциту фінансового капіталу, технологій, ноу-хау, ефективних управлінських методів, організаційних навичок і доступу до зовнішнього ринку. На відміну від

портфельних інвестицій, ПІІ є джерелом створення матеріальних і нематеріальних активів, робочих місць і добробуту в економіці приймаючої країни. Це може забезпечувати ренту, потенційні переливи та зовнішні ефекти, які є дуже корисними для економічного зростання приймаючої країни. Глобалізація діяльності багатонаціональних підприємств разом із зусиллями всіх дітей урядів посилила важливість ПІІ не лише як чинника розвитку самих по собі, але й через їх тісний зв'язок із торговими технологіями та трансферними та фінансовими потоками [8].

У статті Росдіана Сіджабат «Емпіричне дослідження зв'язку між іноземними інвестиціями та економічним зростанням у десяти країнах АСЕАН» (2023) стверджується, що хоча емпіричні дослідження зв'язку між прямими іноземними інвестиціями, іноземними портфельними інвестиціями та економічним зростанням протягом тривалого часу впливали на економічні дослідження, результати були непереконливими. Зосереджуючись на десяти країнах, це дослідження сприяє розумінню іноземних інвестицій як визначального чинника регіональної економічної діяльності. Зокрема, це дослідження має на меті проаналізувати коротко- та довгостроковий зв'язок між прямими іноземними інвестиціями, іноземними портфельними інвестиціями та ВВП у десяти країнах-членах АСЕАН, використовуючи дані за період 2009–2020 років. Для цього у дослідженні використовується тест на перехресну залежність, а потім тестування одиничного кореня панелі та коінтеграції панелі. За результатами цього тесту проводиться панельний аналіз причинності Думітреску-Гурліна (DHPS). Ці результати показують, що ПІІ та ВВП мають позитивну двосторонню кореляцію, тобто ПІІ позитивно впливають на ВВП, а ВВП позитивно впливає на ПІІ, як припускає теорія. Тестування також виявило двосторонній причинно-наслідковий зв'язок між портфельними інвестиціями та ВВП у десяти проаналізованих країнах. Таким чином, було показано, що іноземні інвестиції є найпотужнішим засобом прискорення економічного зростання в

досліджуваних країнах, і тому уряди повинні сформулювати політику, яка приваблює іноземних інвесторів і краще спрямовує їхні інвестиції [9].

Отже, трансформація зовнішньоекономічних зв'язків стосується змін і зрушень у способах взаємодії країн одна з одною з точки зору торгівлі, інвестицій та економічного співробітництва. Ключовими факторами в даній трансформації є регіональна економічна інтеграція, багатосторонні торгівельні угоди та кооперація в глобальних ланцюгах створення вартості та постачання, глобалізація та лібералізація національних ринків, зміни в структурі та обсягах інвестиційних потоків, а також політичні й геополітичні фактори, як наприклад, зміна в законодавстві країн, політичних союзах, суперечки та санкції.

1.2. Методика досліджень трансформації зовнішньоекономічних зв'язків країн Південної Європи в умовах європейської інтеграції

До країн Південної Європи відносять Іспанію, Португалію, Італію та Грецію. Групу даних країн іноді називають країнами PIGS, що є аббревіатурою перших літер даних країн. Таку назву, яка перекладається як «свиня», було дано країнам через економічний спад, постійно зростаючі премії за ризик, зростання співвідношення державного боргу до ВВП, банківські системи в кризі, програми допомоги та обтяжливі умови економічного пристосування. Розглянемо детальніше трансформації даних держав після приєднання до ЄС.

Іспанія є однією з найбільших економік в ЄС, і побачила значне економічне зростання після приєднання до Єврозони. У статті Ліама Брейді (2022) «Розширення Єврозони: економіка Іспанії до і після євро» розглянуто трансформацію Іспанії після приєднання до зони євро. До Єврозони іспанська економіка мала фундаментальні проблеми. Іспанія характеризувалася високим офіційним безробіттям, багато працівників не могли отримати роботу або працювали на тимчасовій позиції чи на чорному ринку. Іспанська банківська

система також мала серйозні недоліки. До вступу в Єврозону поточний рахунок Іспанії мав лише невеликий дефіцит. Очікувалося, що вступ до Єврозони сприятиме торгівлі з рештою ЄС, оскільки Іспанія мала нижчі витрати на виробництво та, здавалося, могла швидко розвиватися. Іспанія першою прийняла євро, і очікування щодо нового союзу були великими. Після вступу до Єврозони іспанська економіка була відносно слаборозвиненою. Іспанія мала нижчий ВВП на душу населення, ніж країни з більшою економікою, і відносно високий рівень безробіття. Іспанія мала низькі відсоткові ставки відносно вимог до капіталу для економіки. Це сприяло зростанню потребуємих капіталу галузей промисловості та підвищувало ціни на вітчизняні товари. Завдяки низьким відсотковим ставкам і великій кількості іноземного капіталу, що надходив до країни, Іспанія швидко побачила розширення своєї будівельної галузі. До 2008 року євро, здавалося, тільки допомагав Іспанії. На жаль, крах іспанського ринку нерухомості в 2008 році виявив нестабільності, що стоять за економікою. Якби Іспанія не була в Єврозоні, можливо, деякі з цих проблем можна було б вирішити шляхом девальвації валюти. Здешевивши свою валюту, Іспанія могла б збільшити іноземні інвестиції та підняти економіку [10].

Вступ до зони євро виявився для Іспанії палкою з двома кінцями. Багато в чому євро підвищив якість життя та конкурентоспроможність економіки. Однак це також виявило глибокі недоліки іспанської системи та змусило їх виправити. Іспанія все ще має проблеми з ринком праці; однак Єврозона вимагала більш відкритої та гнучкої системи на даному ринку. Банківська система «сажа», яка зрештою призвела до рецесії, була остаточно скасована та замінена сучасною банківською системою. Державний борг Іспанії стрімко зріс, але тепер вона має інструменти для вирішення своїх витрат і оподаткування. Проте Іспанія сьогодні була б більше схожа на Іспанію 1990-х років: недорозвинену та потребує фундаментальних реформ. Єврозона змусила Іспанію вписувати свої економічні

рішення в європейські рамки. Хоча цей перехід завдав збитків Іспанії, завдяки цьому економіка стала більшою та міцнішою [10].

Італія є державою-засновницею Європейського об'єднання вугілля та сталі (ЄОВС), а згодом – Європейського економічного співтовариства (ЄЕС). Федеріґа Бінді у роботі «Італія та Європейський Союз» (2020) стверджує, що у той час членство означало закріплення новонародженої італійської демократії, відновлення міжнародної респектабельності і забезпечення вкрай необхідної економічної підтримки для прискорення розвитку. У той час як у 1950-х роках ліва сторона політичного спектру різко виступала проти членства в ЄОВС/ЄЕС, починаючи з кінця 1980-х років, європейська інтеграція стала найважливішою опорою зовнішньої політики Італії. Золотим періодом для Італії – тобто періодом, коли Італія була на піку свого впливу в Співтовариствах – було десятиліття від середини 1980-х до середини 1990-х років. Оскільки європейська інтеграція знову стала спірним питанням у внутрішній політиці, вплив Італії знизився. В останні роки, незважаючи на офіційний статус Італії як «великого» члена ЄС, Рим став менш впливовим, ніж Мадрид, у процедурах прийняття рішень ЄС. Узгоджене ставлення італійських еліт, нездатність до довгострокового планування та відносна нестабільність уряду – все це фактори, які сприяли зменшенню ролі Італії в ЄС [11].

У публікації Франческо Пападія (2017) «Італійське економічне зростання та євро» автор намагається відповісти на питання, чи несе євро відповідальність за низькі показники зростання Італії, як стверджують деякі італійські політики. Хоча в економіці немає 100-відсоткової впевненості, докази, накопичені в цій публікації, свідчать про те, що малоімовірним є те, що євро несе відповідальність за жахливі показники зростання Італії за останні два десятиліття. Однак, запровадження євро призвело до зниження реальних процентних ставок, що в Італії та Іспанії негативно вплинуло на зростання продуктивності в перші роки

єдиної валюти, але неясно, чи можна поширити цей негативний вплив на продуктивність на реальне зростання Італії [12].

У статті Луїса Телеса Мораїш «Економічні перспективи Португалії: чи було політичне диво відповідальним за економічне диво?» (2018) розглядається трансформація економіки Португалії у контексті європейської інтеграції. У роки після того, як Португалія увійшла до ЄС, її економіці вдалося досягти реального зближення із середньоєвропейським рівнем. Наприкінці 1990-х Португалія успішно підтримувала тенденцію до номінальної конвергенції: стримування інфляції та стабілізування обмінного курсу з європейськими партнерами, що було необхідною умовою для підтримки політики ЄВС. Разом із великим притоком державних інвестицій протягом цього періоду, це призвело до загальної ейфорії щодо перспектив європейської інтеграції та економічного зростання. Очікувалося, що фінансова інтеграція призведе до посилення економічної інтеграції та продовження потужного економічного зростання 2000-х років. Крім того, багато хто вважав, що перебування в євро означало кінець фіскального дисбалансу. Реальність, однак, виявилася іншою. 2000-2007 роки були періодом повної стагнації, який пізніше, після Великої рецесії, переріс у глибоку економічну кризу в розпал кризи суверенного боргу Єврозони. Враховуючи обидва ці періоди, показники португальської економіки між 2000 і 2012 роками були одними з найгірших за всю історію розвиненої економіки. Протягом цього періоду стагнації Португалія накопичила зовнішній дисбаланс, значною мірою фінансований за рахунок зовнішнього боргу, який суттєво зріс за ці роки. Приплив капіталу в поєднанні з дедалі міцнішим євро призвели до сильного підвищення реальних обмінних курсів Португалії. Оскільки переважна більшість напрямків експорту Португалії входили до країн валютного союзу, продавати за кордон стало менш привабливим. Однак з 2014 року економічні умови почали покращуватися. Початок використання ЄЦБ «важкої артилерії» окупився, і після успішного випуску 10-річних облігацій у квітні того ж року було прийнято

рішення: Португалія, як і Ірландія раніше, матиме «чистий вихід» з програми допомоги [13].

Зміни економічних позицій Греції після приєднання до Єврозони розглядає Валентина Ромей у роботі «Греція та ЄС: коротка (економічна) історія» (2015). Греція приєдналася до зони євро в 2001 році. З відновленою довірою уряд зміг позичити гроші під низькі відсотки, але замість скорочення державного боргу відбулася ще одна хвиля фіскальної експансії. У цей період зростання в основному було зумовлене значним споживанням. Середньорічні темпи зростання державних витрат на споживання склали 4,7 % порівняно з 1,9% в Єврозоні. Темпи зростання експорту були такими ж, як і в інших країнах, тоді як імпорту зроставав набагато швидше. Результатом стало те, що безпосередньо перед кризою Греція мала дефіцит бюджету та поточного рахунку. З 2007 року Греція втратила 26% свого ВВП, що є найбільшим падінням у сучасній історії, не пов'язаним із війною чи соціальною революцією. Борг країни зріс до 177% ВВП, хоча це було в основному в результаті падіння ВВП. У 2010 році було погоджено грецьку програму адаптації, спрямовану на покращення конкурентоспроможності та фіскальної ситуації, а нову програму фінансової допомоги, включаючи пенсійну реформу, приватизацію та реформу ринку праці та продуктів, було затверджено в липні 2015 року, щоб уникнути того, що країна буде змушена вийти з Єврозони [14].

Також зміни в економіці Греції розглядає Джордж Алогоскуфіс в статті «Участь у Єврозоні та грецька економіка: перші двадцять років» (2022). Згідно автора, різке зниження реальних процентних ставок і відчуття ейфорії, яке виникло після приєднання до зони євро, спочатку призвели до значного збільшення внутрішніх інвестицій, а також збільшення приватного споживання та скорочення національних заощаджень. Збільшення зовнішнього дефіциту було посилено подальшим зростанням і без того високого бюджетного дефіциту відразу після приєднання до зони євро в 2000 році, а також постійним

погіршенням міжнародної конкурентоспроможності грецької економіки через надмірне підвищення заробітної плати по відношенню до продуктивності. Безсумнівно, приєднання до зони євро допомогло вирішити проблему високої інфляції, яка притаманна економіці Греції з початку 1970-х років. Однак для реальної економіки результати приєднання до Єврозони були чим завгодно, але не позитивними, навіть до недавньої кризи, викликаной коронавірусом. За двадцять років 2000-2019 середньорічний темп зростання реального ВВП на душу населення, який вимірює зміну рівня життя середнього грека, становив лише 0,4% порівняно з 0,8% за попередні двадцять років. За двадцять років 2000-2019 середньорічний рівень безробіття становив 15,7% порівняно з 7,6% за попередні двадцять років. Немає сумнівів у тому, що криза 2010-2016 років, яка була основним визначальним фактором негативних наслідків двадцятирічної участі в Єврозоні, сталася в результаті стійких і великих макроекономічних і фінансових дисбалансів у Греції до 2010. Вони були створені в основному в 1980-х роках і зберігалися через значні слабкості зусиль з адаптації, вжитих з початку 1990-х років. У результаті Греція приєдналася до зони євро з великими структурними та фінансовими проблемами та особливо низькою міжнародною конкурентоспроможністю [15].

Економічна криза змінила структуру політичного поля, уможлививши появу нових політичних акторів і нові позиції щодо нових і старих політичних питань. У розпал цих трансформацій Анна Замора-Капур та Ксав'єр Коллер у статті «Наслідки кризи: чому Південна Європа?» (2014) прагнуть вивчити найважливіші інституційні та соціальні зрушення, що відбувались в Південній Європі. Греція, Італія, Португалія та Іспанія пережили дві паралельні кризи різного типу — економічну та політичну. Ці дві кризи не можна розглядати ізольовано: інституційна реакція на першу спровокувала другу. Ці економічні та політичні кризи є як національними, так і транснаціональними. З 2009 року Європейський Союз заохочує південноєвропейські країни впроваджувати

політичну програму жорсткої економії в обмін на фінансову допомогу. Ця політика зменшила участь держави в економіці та, у свою чергу, збільшила рівень безробіття. Крім того, монетарна політика, спрямована на підтримку високого курсу євро–США, була особливо згубною для первинного та вторинного секторів Південної Європи. Низька економічна активність, високий рівень безробіття, низьке споживання та зниження ролі держави породили новий економічний сценарій із непередбачуваними наслідками. Посилення нерівності, зростання соціальних заворушень, послаблення державних інститутів і зростання політичної незадоволеності ставлять під сумнів ступінь, до якого південноєвропейські демократії можуть зберегти свою легітимність [16].

Відносини між південноєвропейськими державами-членами часто відзначалися слабкою співпрацею або, що ще гірше, логікою конкуренції. Існують як історичні, так і політичні причини відсутності посиленої південної співпраці. Значна відмінність у розмірі, економічній потужності та зовнішньополітичних інтересах робить південне угруповання дуже неоднорідним. Пол Морільяс та інш. в роботі «Яку роль має відіграти Південна Європа після пандемії та війни в Україні? До спільного порядку денного реформування ЄС» (2022) стверджують, що південні країни-члени можуть скористатися певною ідеологічною спорідненістю та проєвропейським баченням, незважаючи на те, що їхні уряди належать до різних політичних груп. Вони поділяють спільні інтереси у сферах фінансової політики та економічного управління, стратегічної автономії в енергетиці та технологіях і навіть зовнішньополітичних пріоритетів, зокрема щодо Середземномор'я та відносин з іншими глобальними державами. Тим часом фінансові правила ЄС сприяли прискоренню економічних протиріч у південному блоці, породжуючи конфлікт інтересів замість спільних зусиль для проєктів, що становлять спільний інтерес. Незважаючи на певні недоліки, повага до принципів ЄС є більш міцною серед південноєвропейських держав-членів, ніж в інших частинах континенту. Довіра

до інститутів ЄС серед громадян на півдні також загалом зросла, навіть якщо імідж ЄС залишається надзвичайно негативним у таких країнах, як Греція. Справді, громадяни південної Європи часто більше довіряють інституціям ЄС, ніж національним. Тим часом «The Economist» 3 лютого 2022 року високо оцінив компетентність і реформаторський запал південних європейців, поставивши їх за приклад для своїх північних сусідів. Таким чином, незважаючи на те, що серйозні основні виклики залишаються, наратив Південної Європи явно змінився [17].

Євростат опублікував нещодавно позитивні новини: Єврозона повернулася до зростання у другому кварталі 2023 року. Бурхливий туризм і попит на послуги, предмети розкоші та іншу продукцію легкої промисловості підживлюють економічну стійкість континенту. Це означає, що країни, які більше орієнтовані на ці сектори, як основні економіки Південної Європи, отримали значну частку європейського економічного зростання. Якщо зважити прогнози економічного зростання за часткою кожної країни в європейському ВВП, Іспанія, Італія та Франція, ймовірно, матимуть найбільший внесок у зростання ЄС у 2023 році. Це незважаючи на несподіване скорочення економіки Італії в останньому кварталі, яке частково відображає одноразовий ефект від обмеження програми звільнення від податків «Супербонус». На відновлення країн Південної Європи вплинули такі фактори, як потужність сфери послуг і відновлення туризму. Незважаючи на зростання цін на енергоносії в усіх європейських країнах, Іспанія та Італія були одними з найменш постраждалих країн. Країни Південної Європи також отримали величезну частку (47%) коштів ЄС на відновлення після пандемії. Структурні фактори також допомогли, особливо в Південній Європі. Програми економії закінчилися, і багато країн регіону з найбільшою заборгованістю покращили державні фінанси. Наприклад, грецькі облігації зараз знаходяться на одному підвищенні від «інвестиційного рівня» – це дуже далеко від початку 2010-х років, коли Греція була поміщена в «вибірковий дефолт». Ці покращення вселяють оптимізм, що Південна Європа може перегорнути сторінку свого

«втраченого десятиліття». Можливо, зараз це важко уявити, але швидке регіональне економічне зростання колись було нормою до того, як економічна криза (починаючи з Італії в 1990-х роках) відкинула регіон назад [18].

У порівняльних політекономічних дослідженнях Італія та Іспанія зазвичай зображуються як «найбільш схожі» країни. Обидві вони розглядаються як «змішані» моделі капіталізму, менш ефективні, ніж «чисті» типи, такі як Німеччина чи Сполучені Штати. З іншого боку, обидві розглядаються як «середземноморські» держави добробуту, в яких трансферти домінують над соціальними витратами, тоді як інвестиції в розвиток людського капіталу нехтуються. Лусіо Баккаро та Фабіо Бульфоне в статті «Зростання та стагнація в Південній Європі: порівняння італійської та іспанської моделей зростання» (2022) застосували моделі зростання до цих двох випадків, що виявило дві дуже різні траєкторії розвитку за останні 30 років. У той час як Іспанія була однією з найбільш швидкозростаючих економік в Єврозоні, Італія пройшла через фазу тривалої стагнації. Автори стверджують, що в той час як Іспанія змогла реалізувати стратегію зростання, яка, незважаючи на те, що вона була вкрай незбалансованою та за своєю суттю нерівною, вона відповідала можливостям зростання, які надає членство в Єврозоні, а Італія виділяється своєю нездатністю знайти життєздатний драйвер зростання [19].

Мета дослідження Андреа Каррера та інш. «Південна Європа та ощадлива четвірка: зовнішня надмірна заборгованість?» (2023) полягала в тому, щоб вивчити взаємозв'язок між державним боргом і макроекономічними показниками у країнах із моделлю зростання за рахунок накопичення боргу, особливо зосередившись на чотирьох середземноморських країнах: Греції, Італії, Португалії та Іспанії (країни «GIPS») і порівнюючи їх із «Ощадливою четвіркою» або «Frugal Four» (Австрія, Данія, Нідерланди та Швеція). Аналіз охоплює період з кінця 1972 року до кінця 2021 року, приділяючи особливу увагу рокам, що передували економічній кризі 2008 року. Окрім країн «GIPS» та «Frugal Four»,

приклади Ірландії та Сполучених Штатів також були проаналізовані авторами як типові приклади боргових економік на європейському та глобальному рівнях відповідно. Метою цієї статті є сприяння розумінню економічного зростання за рахунок боргу шляхом надання детального аналізу державного боргу та платіжного балансу в цих країнах за допомогою емпіричного тестування шляхом побудови регресійних моделей [20].

Результати свідчать про те, що дефіцит поточного рахунку та резервні закупівлі пояснюють лише частину боргу «GIPS», відкриваючи шлях для подальших досліджень пояснень тієї частини боргу, яка сьогодні залишається неврахованою в літературі. Результати цього дослідження показують, що для країн «GIPS» в цілому кожен долар виправданого суверенного боргу супроводжується приблизно двома доларами фактичного суверенного боргу. Крім того, дослідження показує, що коливання зовнішнього боргу в Ірландії та Сполучених Штатах також набагато більші, ніж це можна виправдати традиційними факторами. Цікаво, що порівняльний аналіз також показує, що фактична зміна боргу в країнах «Frugal Four» є значно вищою, ніж те, що можна пояснити дефіцитом поточного рахунку та зміною резервів. Це дослідження демонструє одну зі слабких сторін моделі зростання, керованої боргом: збільшення зовнішнього боргу є більшим, ніж те, що спричинене дефіцитом поточного рахунку та зміною резервів. На сьогоднішній день традиційна література приділяла мало уваги тій частині збільшення зовнішнього боргу, яка не враховується платіжним балансом. Більше того, це дослідження свідчить про те, що збільшення зовнішнього боргу країн значною мірою є структурним, а не пов'язаним з поведінковими чи культурними причинами, оскільки надмірна зовнішня заборгованість існувала б не лише в країнах із великим дефіцитом поточного рахунку, але й у «Ощадливих», тобто чистих експортерів, країн [20].

Отже, протягом останніх десятиліть Південна Європа пережила значні економічні трансформації, позначені різними тенденціями, кризами та

викликами. Країни Південної Європи зазнали значних економічних перетворень завдяки інтеграції до ЄС, яка надала цим країнам доступ до більшого єдиного ринку, фінансову підтримку та можливості для торгівлі та інвестицій. Завдяки цьому членству ці країни використали свою близькість до ринків Північної Європи та вигідну вартість робочої сили для залучення іноземних інвестицій та участі в глобальних ланцюжках створення вартості. Окрім того, це також надало їм можливість розширити сектори туризму та послуг. Проте країни Південної Європи, особливо Греція та Португалія, зіткнулися зі значними кризами протягом свого членства в ЄС та з серйозними борговими кризами після світової фінансової кризи. Ці країни потребували фінансової допомоги та запровадили заходи жорсткої економії, щоб відновити фінансову стабільність. Боргова криза підкреслила необхідність структурних реформ, фіскальної дисципліни та покращення управління в цих економіках.

Незважаючи на досягнення прогресу в поверненні економічної стабільності та розвитку в останні роки, залишаються такі проблеми, як високий державний борг, безробіття та регіональна нерівність, що вимагає постійних зусиль для забезпечення сталого економічного зростання та розвитку в регіоні.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ТА СТРУКТУРИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ КРАЇН ПІВДЕННОЇ ЄВРОПИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

2.1. Порівняльний аналіз стану платіжних балансів країн Південної Європи

Платіжний баланс — це систематичний запис економічних операцій країни з рештою світу за певний період часу. Він містить підсумок усіх економічних операцій між резидентами країни та рештою світу. Платіжний баланс зазвичай поділяють на три основні компоненти:

- Поточний рахунок, який демонструє торгівлю товарами та послугами, потоки доходів і поточні трансфери.
- Рахунок капіталу: реєструє потік фінансових активів між країною та рештою світу.
- Фінансовий рахунок: враховує зміни у власності іноземних активів.

Розглянемо динаміку основних компонентів поточного рахунку країн Південної Європи. Найбільшими статтями є торгівля товарами та послугами.

На рис. 2.1 зображено динаміку обсягів експорту товарів та послуг протягом 2011-2022 рр. З даного графіку можна побачити, що динаміка експорту країн Південної Європи є майже ідентичною. Єдиною відмінністю в тренді обсягу експорту є 2016 р., коли обсяги експорту зменшились в Греції на 3,7%, у той час, як в інших країнах даний показник збільшився в середньому на 2,4%. Загалом можна побачити декілька значних падіння обсягів експорту в даних країнах. Перший у 2012 р, що досі було наслідком світової фінансової кризи та боргових криз в країнах Південної Європи. У 2015 р. падіння в середньому

становило 14,1%, що було спричинено девальвацією євро та загальною кризою Єврозони. Незначне падіння у 2019 р. пояснюється загальним уповільненням економічного розвитку в регіоні, глобальною торгівельною напругою між Китаєм та США, а також невизначеністю навколо «Брекзиту». Значне зменшення обсягів експорту в 2020 р. було пов'язано із кризою пандемію. Проте в наступні два роки після пандемії спостерігається значне покращення даного показника. Також варто відзначити, що найбільші обсяги експорту простежуються в Італії – 751,1 млрд. дол. США у 2022 р. Надалі йде Іспанія із 578 млрд. дол. США у 2022 р. Значно меншим є експорт в Португалії та Греції – 126,5 млрд. дол. США та 106,2 млрд. дол. США у 2022 р. відповідно.

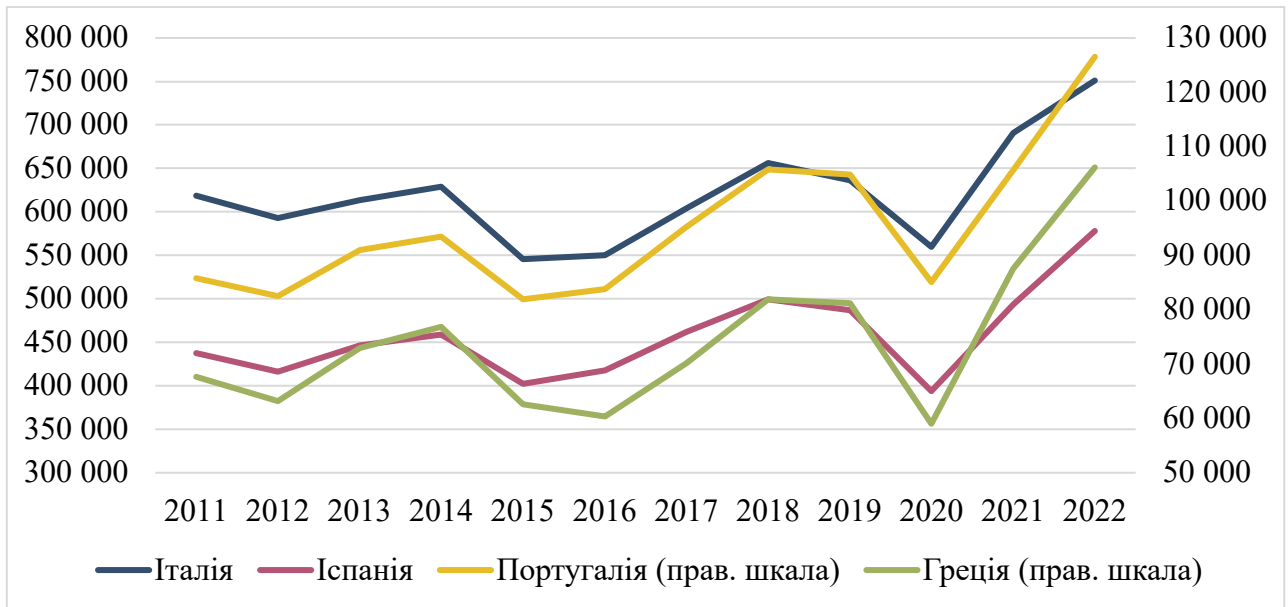

Рис. 2.1. Обсяги експорту товарів та послуг в країнах Південної Європи у 2011-2022 рр. (млн. дол. США)

Джерело: складено автором на основі [21].

Проте значно більші обсяги експорту товарів та послуг в Італії та Іспанії в порівнянні із Португалією та Грецією пояснюються відмінностями в розмірі економік даних країн. Розглянемо співвідношення даного показника до ВВП цих країн. Найвищий показник має Португалія. Так, співвідношення її експорту до ВВП збільшилось з 35% у 2011 р. до 50,2% у 2022 р. В останні роки значно зріс

даний показник для Греції: з 23,9% у 2011 р., що було найнижчим рівнем серед порівнюваних країн, до 48,5% станом на 2022 р. В Іспанії дане співвідношення за останні 12 років зросло з 29,6% до 41,4%. В Італії співвідношення експорту до ВВП, попри найбільші обсяги експорту, протягом більшості періоду було найменшим. І станом на 2022 р. він становить 37,4% (рис. 2.2). Зависокий рівень експорту по відношенню до ВВП може вказувати на декілька негативних наслідків, серед яких економічна залежність від експорту, зростання вразливості від глобальних подій та подій в країнах-партнерах та до потрясінь.

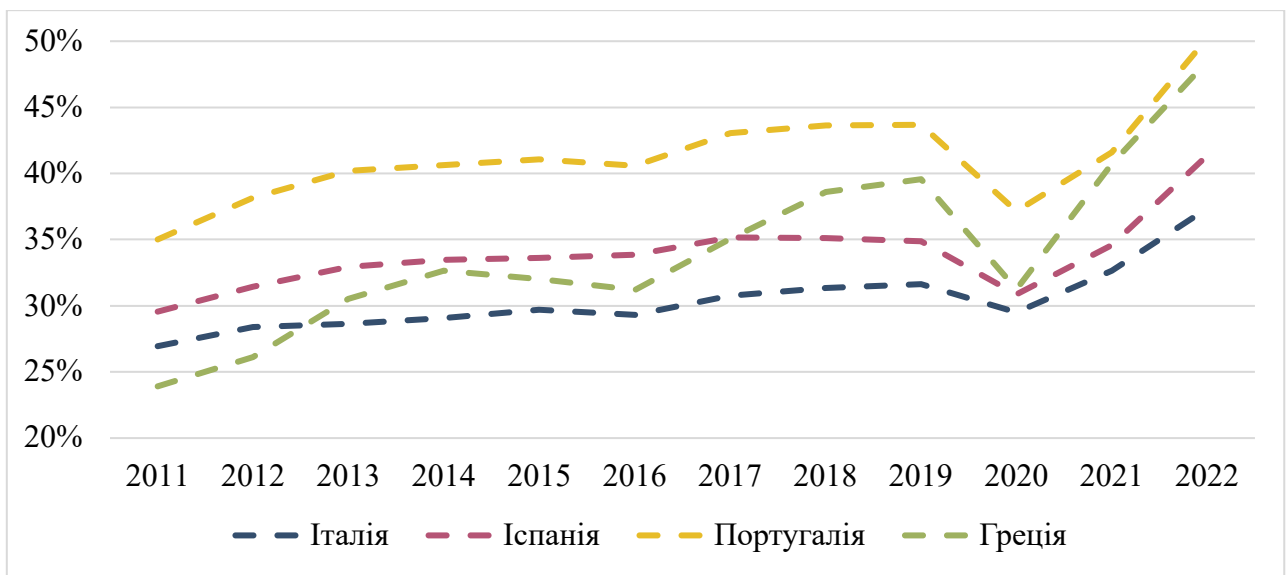

Рис. 2.2. Співвідношення обсягів експорту товарів та послуг до ВВП в країнах Південної Європи у 2011-2022 рр. (%)

Джерело: складено автором на основі [21].

Динаміка імпорту товарів та послуг в країнах Південної Європи, як і в ситуації з експортом, є майже ідентичною серед даних країн, що вказує на їх залежність та вразливість від однакових економічних факторів. Падіння обсягів імпорту простежується в аналогічних роках, коли можна було побачити падіння експорту товарів та послуг. Також варто відзначити, що обсяги імпорту в 2022 р. є найбільшими за останні 12 років в даних країнах (рис. 2.3).

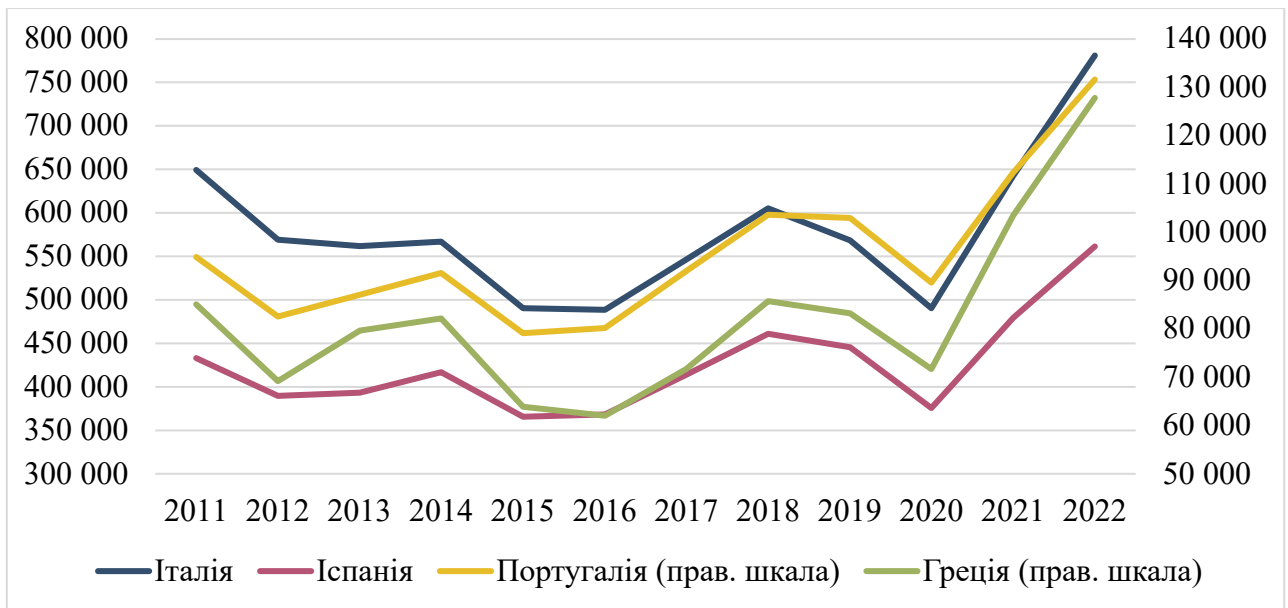

Рис. 2.3. Обсяги імпорту товарів та послуг в країнах Південної Європи у 2011-2022 рр. (млн. дол. США)

Джерело: складено автором на основі [21].

Якщо розглядати співвідношення імпорту до ВВП, то даний показник протягом більшості періоду був на найвищому рівні у Португалії, де він зрів с 38,7% у 2011 р. до 52,2%. Проте в останні два роки дане співвідношення для Греції є найвищим: 58,3% у 2022 р. в порівнянні з 30% у 2011. Даний показник є завеликим для обох країн, оскільки свідчить про високу залежність внутрішнього споживання та внутрішнього ринку від іноземних товарів та послуг. В Італії даний показник збільшився на 10% за останні 12 років і в 2022 р. дорівнював 38,9%. Для Іспанії зміна за період становила 29,3% у 2011 р. до 40,2% у 2022 р. (рис. 2.4). З даного аналізу можна зробити висновок, що обсяги експорту та імпорту товарів та послуг в країнах Південної Європи зростають значно швидшими темпами, аніж обсяги валового продукту цих країн, що свідчить про зростаючу залежність економік даних держав від зовнішньої торгівлі та про збільшення їх вразливості від потенційних потрясінь на глобальних ринках.

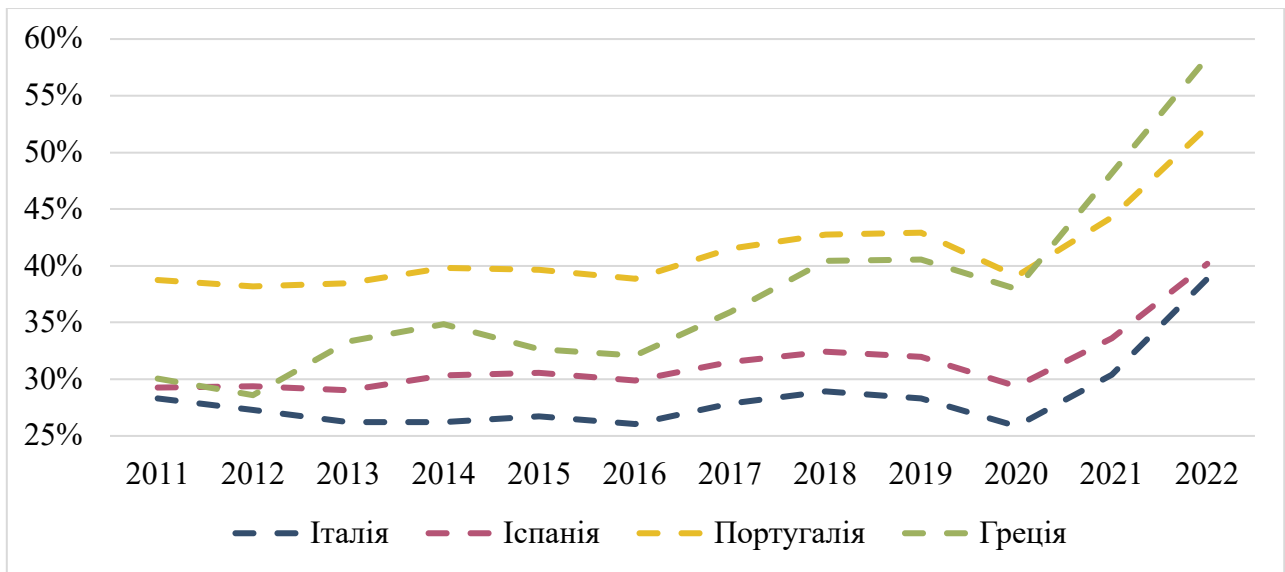

Рис. 2.4. Співвідношення обсягів імпорту товарів та послуг до ВВП в країнах Південної Європи у 2011-2022 рр. (%)

Джерело: складено автором на основі [21].

Розглянемо структуру торгівлі товарами та послугами в даних країнах в 2022 р. З табл. 2.1 можна побачити, що усі країни мали дефіцит торгівлі товарами, при цьому найбільший дефіцит у розмірі 62,2 млрд. дол. США був в Іспанії, а найменший в Італії – 17,4 млрд. дол. США. В торгівлі послугами лише Італія мала дефіцит (12,6 млрд. дол. США). При цьому найбільший профіцит в торгівлі послугами мала Іспанія – 78,8 млрд. дол. США.

Таблиця 2.1

Обсяги торгівлі в країнах Південної Європи в 2022 р. (млн. дол. США)

Країна	Товари			Послуги		
	Експорт	Імпорт	Баланс	Експорт	Імпорт	Баланс
Італія	623 641	641 016	-17 375	127 451	140 069	-12 618
Іспанія	412 799	475 048	-62 249	165 241	86 442	78 799
Португалія	79 894	107 633	-27 739	46 649	23 993	22 656
Греція	56 445	98 035	-41 590	49 744	29 785	19 959

Джерело: складено автором на основі [21].

В експорті та імпорті Італії частка товарів є значно більшою та в 2022 р. становила 83% та 82,1% відповідно. Частка послуг в експорті Іспанії становить 28,6%, що перевищує їх питому вагу в імпорті (15,4%). Значні частки послуг в

експорті простежуються в Португалії та Греції – 36,9% та 46,8% відповідно. При цьому в імпорті послуги даних країн мають значно нижчу питому вагу: 18,2% для Португалії та 23,3% для Греції (табл. 2.2). З цього можна зробити висновок, що для торгівлі даних країн переважне місце займає саме торгівля товарами.

Таблиця 2.2

Частка товарів та послуг в структурі торгівлі в країнах Південної Європи в 2022 р. (%)

Країна	Експорт		Імпорт	
	Товари	Послуги	Товари	Послуги
Італія	83,0%	17,0%	82,1%	17,9%
Іспанія	71,4%	28,6%	84,6%	15,4%
Португалія	63,1%	36,9%	81,8%	18,2%
Греція	53,2%	46,8%	76,7%	23,3%

Джерело: складено автором на основі [21].

Розглянемо регіональну структуру торгівлі країн Південної Європи в 2022 р. Найбільші партнери Італії в торгівлі експортом є Німеччина (12,4%), США (10,4%), Франція (10%) та Іспанія (5,1%). Основними країнами-імпортерами для Італії є Німеччина (13,7%), Китай (8,9%) й Франція (7,3%). Для Іспанії основними місцями призначення експорту є Франція (14,9%), Німеччина (9,3%), Португалія (8%) та Італія (7,8%). Щодо імпорту, то найбільшу питому вагу мають Китай, Німеччина і Франція (10,5%, 9,1% і 8,6% відповідно) [22, 23]. З цього можна побачити, що Італія та Іспанія мають досить схожі експортні та імпортні ринки, найбільшу частку в яких займає саме Європейський ринок. При цьому, також можна спостерігати, що ринки торгівлі даних країн є досить диверсифікованими, оскільки не простежується концентрація торгових обсягів в одній або декількох країнах.

Інша ситуація простежується в структурі торгівлі Португалії за регіонами. Так, майже половина експорту та імпорту країни зосереджена в трьох країнах: Іспанія, Франція та Німеччина. При цьому найбільша частка належить Іспанії (26% в експорті та 32,1% в імпорті) [24]. Залежність торгівлі від декількох країн

підвищує схильність до ризиків та нестабільності в економіці Португалії, оскільки події, які відбуваються в її основних країнах-партнерах, можуть значно вплинути на внутрішній стан країни.

Найбільші частки експорту Греції спрямовані в Італію (10,4%), Болгарію (7,7%), Німеччину (6,3%), Кіпр (5,5%) та Туреччину (4,6%). Основними країнами-походження імпорту для Греції є Німеччина (8,9%), Китай (8,5%), Ірак (7,3%) та Італія (6,3%) [25]. Структура торгівлі Греції за регіонами дещо відрізняється від інших країн Південної Європи, переважно через географічне розташування даної країни. Більш детально географічна структура торгівлі країн Південної Європи представлена в табл. А1 (див. Додаток А).

У товарній структурі торгівлі даних країн найбільші частки як у експорті, так і в імпорті займають нафта, продукти з нафти та масла, газ, а також автомобілі та запчастини для моторного транспорту, ліки і медикаменти. Щодо експорту та імпорту послуг, то для даного регіону найбільшу питому вагу займають наступні види послуг: інші бізнес послуги (включають різноманітні комерційні, професійні та технічні послуги, пов'язані з торгівлею послуги), транспортні й туристичні послуги. Отже, з цього можна побачити, що країни Південної Європи мають досить схожу структуру торгівлі товарами та послугами за їх видом. Більш детально структура експорту та імпорту товарів й послуг представлена в табл. А2-А9 (див. Додаток А).

Розглянемо співвідношення торгівельного балансу країн Південної Європи до їх ВВП. Протягом 2011-2022 рр. лише Іспанія мала стабільний профіцит торгівельного балансу. При цьому його найбільший рівень за даний період був у 2016 р., коли він становив 4% від ВВП або 49,4 млрд. дол. США. Протягом більшості періоду (за винятком 2011 р. і 2022 р.) Італія також мала профіцит, при чому переважно він коливався на рівні 2-4% від ВВП країни. Португалія з 2013 р. по 2019 р. мала профіцит торгівельного балансу, який в середньому становив 1,3% від ВВП. Греція протягом усього розглянутого періоду мала дефіцит, про

чому спостерігається його збільшення в останні роки: 6,7% від ВВП у 2020 р., 7,5% від ВВП у 2021 р. і 9,9% від ВВП у 2022 р. (рис. 2.5).

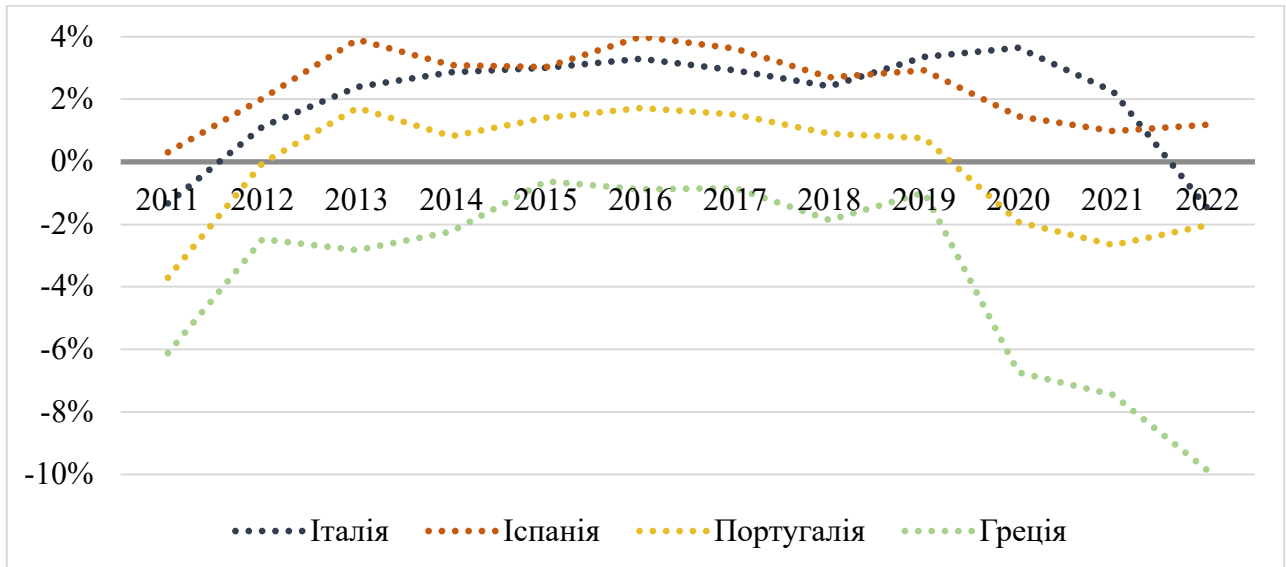

Рис. 2.5. Співвідношення балансу торгівлі товарами та послугами до ВВП в країнах Південної Європи у 2011-2022 рр. (%)

Джерело: складено автором на основі [21].

Стаття первинних доходів в поточному рахунку доходу зосереджується на потоках доходів між жителями країни та рештою світу, що включає в себе оплату праці робітників, інвестиційних дохід (дивіденди, відсотки за позиками та облігаціями тощо), орендну плату. Позитивне сальдо первинного доходу вказує на те, що країна отримує більше від своїх інвестицій та інших джерел доходу за кордоном, ніж виплачує іноземним організаціям. І навпаки, негативне сальдо означає, що країна виплачує більше, ніж отримує.

Серед країн Південної Європи Португалія має хронічний дефіцит балансу первинних надходжень, який у 2022 р. склав 1,5% від ВВП країни, що дещо краще рівня попередніх років. Це вказує на те, що Португалія платить іноземним інвесторам, підприємствам або окремим особам більше у формі доходу (наприклад, відсотків, дивідендів і прибутку), ніж вона отримує від своїх закордонних інвестицій або активів. До 2016 р. дефіцит даного рахунку мали Італія та Іспанія, проте надалі спостерігається стабільний профіцит, який в

останні декілька років в Італії в середньому становив 1,3% від ВВП, а в Іспанії – 0,6% від ВВП. Баланс первинного доходу Греції мав тенденцію до коливання протягом розглянутого періоду. Дефіцит простежувався у 2011 р., 2013 р., 2016-2020 рр. і 2022 р. Найбільшим дефіцит був у 2011 р. – 4,5% від ВВП (рис. 2.6).

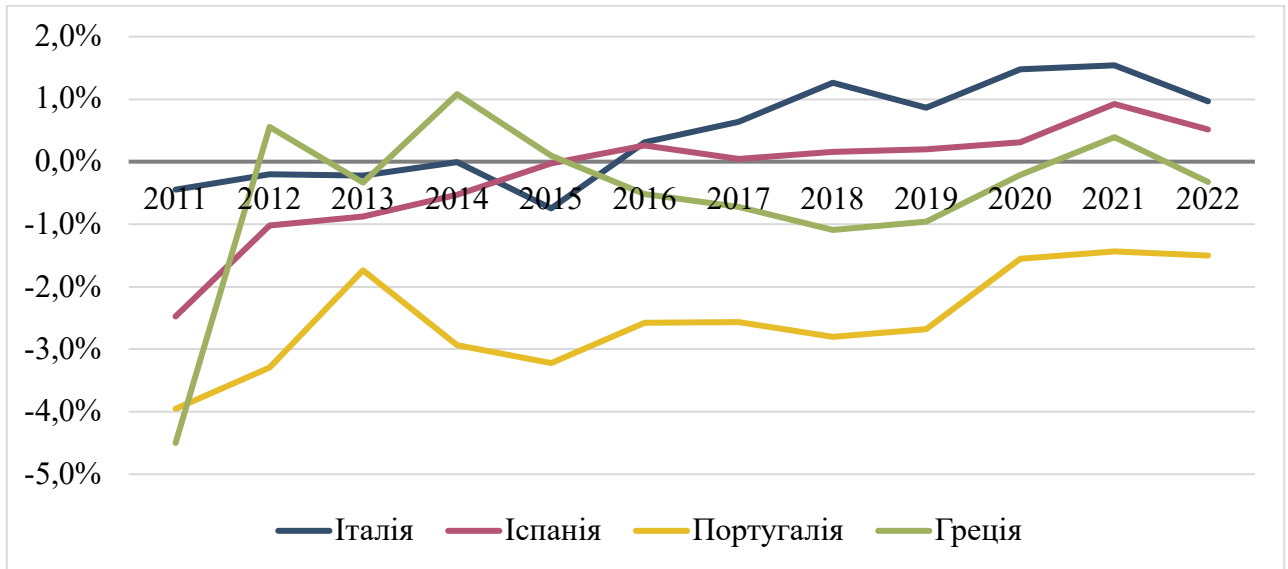

Рис. 2.6. Співвідношення балансу первинних доходів до ВВП в країнах Південної Європи у 2011-2022 рр. (%)

Джерело: складено автором на основі [21].

На дефіцити первинних доходів в даних країнах впливає декілька факторів. Значні приливи іноземних інвестицій в минулому, що призводить до відтоку капіталу у вигляді відсотків, дивідендів тощо. Репатріація прибутку іноземними компаніями у свої країни. А також значний зовнішній борг, на обслуговування якого витрачаються значні кошти.

Баланс вторинного доходу означає різницю між доходом, отриманим країною від нерезидентів у формі трансфертів, і доходом, який вона надає нерезидентам у формі трансфертів. Він включає різні типи переказів, такі як грошові перекази від закордонних працівників, іноземна допомога, гранти та інші односторонні перекази. Протягом 2011-2022 рр. Італія та Іспанія мали дефіцит рахунку вторинних доходів, який коливався на рівні 1-2% від ВВП. Є декілька причин, що сприяють хронічному дефіциту в даних країнах. По-перше, значні

обсяги грошових переказів від мігрантів, які працюють в цих країнах. По-друге, надання іноземної допомоги різним країнам та міжнародним організаціям. По-третє, країни мають немалі відтоки капіталу у вигляді односторонніх переказів. На відміну від даних країн, Португалія має стабільний профіцит вторинних надходжень, який збільшився з 0,8% від ВВП у 2011 р. до 2,3% у 2022 (рис. 2.7). На даний профіцит більшою мірою вплинули грошові перекази від громадян Португалії, які працюють за кордоном, а також отримання односторонніх допомог та трансферів від інших країн.

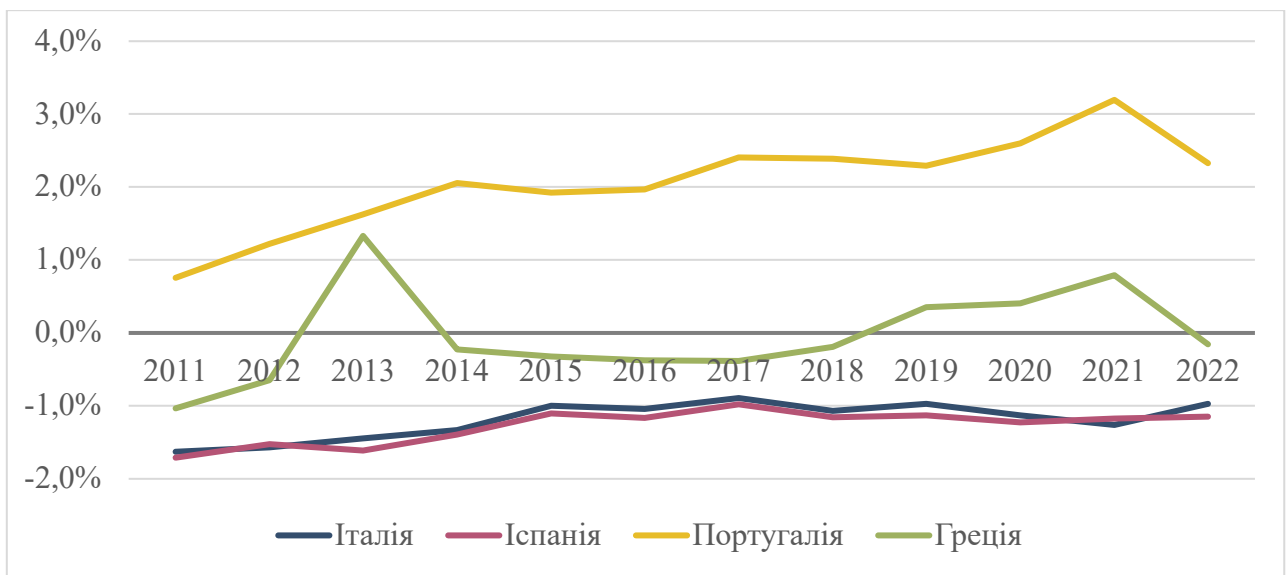

Рис. 2.7. Співвідношення балансу вторинних доходів до ВВП в країнах Південної Європи у 2011-2022 рр. (%)

Джерело: складено автором на основі [21].

Щодо Греції, то країна мала профіцит вторинних доходів у 2013 р. і 2019-2021 рр. При цьому, дефіцит в країні був незначним і оцінювався в середньому у 0,4% від ВВП. Найбільший профіцит у розмір 1,3% від ВВП був в 2013 р.

Третьою складовою платіжного балансу є фінансовий рахунок, який відстежує потік коштів між країною та рештою світу щодо фінансових операцій. Він включає різні типи фінансових операцій, таких як інвестиційні потоки, позики та зміни у фінансових активах і пасивах. Детальніше зміни фінансових

позицій та обсягів іноземних активів та пасивів буде розглянуто в рамках аналізу міжнародної інвестиційної позиції.

Отже, з аналізу платіжного балансу країн Південної Європи можна побачити, що дані країни мають досить схожу динаміку зміни основних статей платіжного балансу. Так, спостерігаються ідентичні коливання в обсягах торгівлі товарами та послугами в цих країнах: падіння даних показників у 2012 р., 2015-2016 рр. та 2020 р. З цього можна зробити висновок, що країни даного регіону мають однакову вразливість до подій на інших ринках. Також варто відзначити, що за обсягами торгівлі найбільші показники можна спостерігати в Італії та Іспанії, проте у відношенні до ВВП країн найвищий рівень показників в останні роки у Португалії та Греції. Профіцит торгівлі спостерігався протягом більшої частини 2011-2022 рр. в Італії, Іспанії та Португалії. Греція ж мала хронічний дефіцит даного балансу. Окрім того, в Португалії з 2020 р., а в Італії з 2022 р. також було отримано від'ємний баланс торгівлі.

В географічній структурі торгівлі країн Південної Європи переважають країни Європи, що свідчить про те, що об'єднання ринків в рамках європейської інтеграції сприяло на користь торгівлі даних країн.

2.2. Структура міжнародних інвестиційних позиції та динаміка зовнішніх боргів країн Південної Європи

Міжнародна інвестиційна позиція (МІП) — це фінансовий звіт, який демонструє стан фінансових відносин країни з рештою світу на певний момент часу. Він фіксує сукупність іноземних активів і зобов'язань країни, що представляє її вимоги до та зобов'язання перед нерезидентами. МІП складається з двох основних компонентів: активів (вартість інвестицій резидентів країни за кордоном) та зобов'язань (вартість зобов'язань країни перед нерезидентами).

Різниця між іноземними активами та зовнішніми зобов'язаннями країни представляє її чисту міжнародну інвестиційну позицію.

Розглянемо динаміку обсягів активів МІП кожної з країн Південної Європи. Найбільші обсяги має Італія, активи якої у 2022 р. становили 3,6 трлн. дол. США, що на 35% більше за рівень 2011 р. Надалі йде Іспанія, вартість активів якої у 2022 р. дорівнювала 2,8 трлн. дол. США, що свідчить про збільшення даного показника на 51,7% з 2011 р. Обсяг активів Португалії з 2011 р. загалом зменшився на 3,7% і склав 408,9 млрд. дол. США. Варто відзначити, що коливання обсягів активів МІП в даних країнах є майже ідентичним. Активи МІП Греції у 2022 р. становили 339,6 млрд. дол. США, що на 11% вище за показник 2011 р. При цьому, можна побачити, що пропри загальне збільшення обсягів активів в інших країнах у 2016-2017 рр., в Греції даний показник зменшився на 10,5%, що було спричинено відтоком інвестицій з країни через нестабільну економічну ситуацію (рис. 2.8).

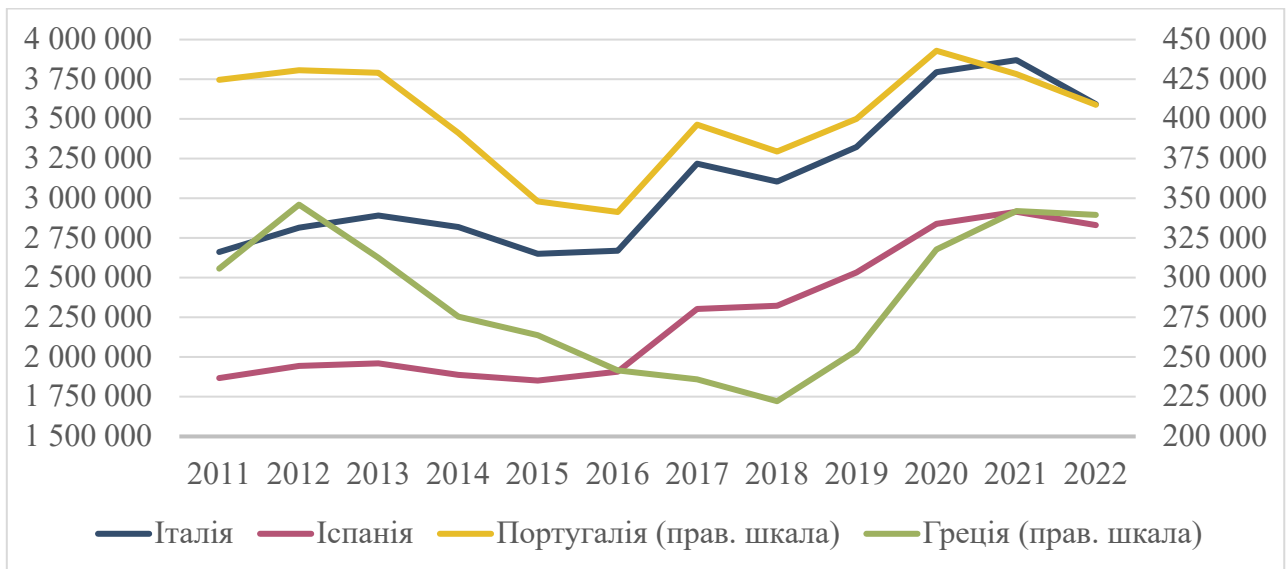

Рис. 2.8. Обсяги активів МІП в країнах Південної Європи у 2011-2022 рр. (млн. дол. США)

Джерело: складено автором на основі [26].

Якщо розглянути активи МІП у відношенні до ВВП країн, то з 2018 р. найбільший показник має Іспанія, активи якої за той рік становили 193% від ВВП,

а станом на 2022 р. оцінювались у 213,4% від ВВП. До 2018 р. найбільше співвідношення активів до ВВП простежувалось у Португалії, де на початку розглянутого періоду воно перевищувало 240%. Надалі це показник стрімко зменшився, і станом на 2022 р. активи МІП Португалії склали 170,9% від її ВВП. Протягом більшості періоду активи Італії у співвідношенні до ВВП були на третьому місці за рівнем. Так, у 2011 р. це показник становив 161,4% від ВВП. Надалі він загалом зростав до 2020 р., коли його значення склало 228,5%. Протягом останніх років співвідношення активів МІП до ВВП Італії зменшилось до 188,2%. Греція має найнижчий рівень співвідношення активів її МІП до ВВП. У 2018 р. даний показник досяг мінімального значення за останні 12 років: 123,8% від ВВП. Станом на 2022 р. активи Греції оцінювались у 163,3% від ВВП країни (рис. 2.9).

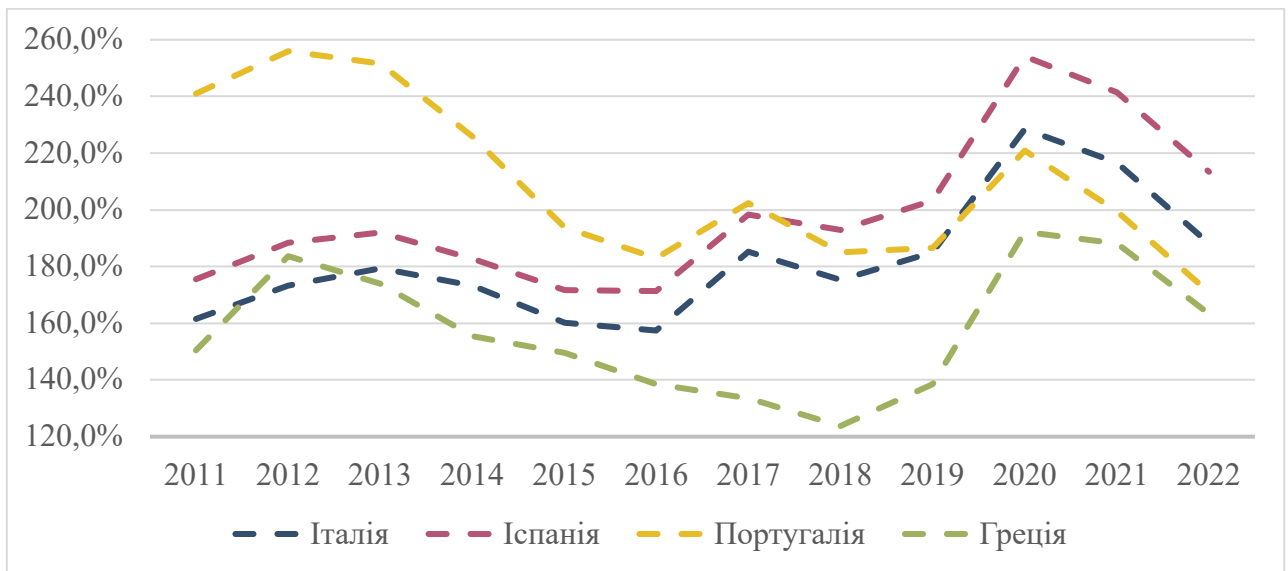

Рис. 2.9. Обсяги активів МІП до ВВП в країнах Південної Європи у 2011-2022 рр. (%)

Джерело: складено автором на основі [26].

В динаміці зобов'язань МІП можна побачити схожі тренди між Італією та Іспанією, а також між Португалією та Грецією. Загалом, зобов'язання Італії та Іспанії зросли на 14,6% та 17,1% та склали 3,5 трлн. дол. США та 3,7 трлн. дол. США відповідно. Зобов'язання Греції за розглянутий період зросли на 20,7%: з

544,6 млрд. дол. США у 2011 р. до 657,3 млрд. дол. США у 2022 р. Португалія є єдиною країною, чиї зобов'язання загалом зменшились за останні 12 років: з 661,5 млрд. дол. США до 625,1 млрд. дол. США, що свідчить про падіння на 5,5% (рис. 2.10).

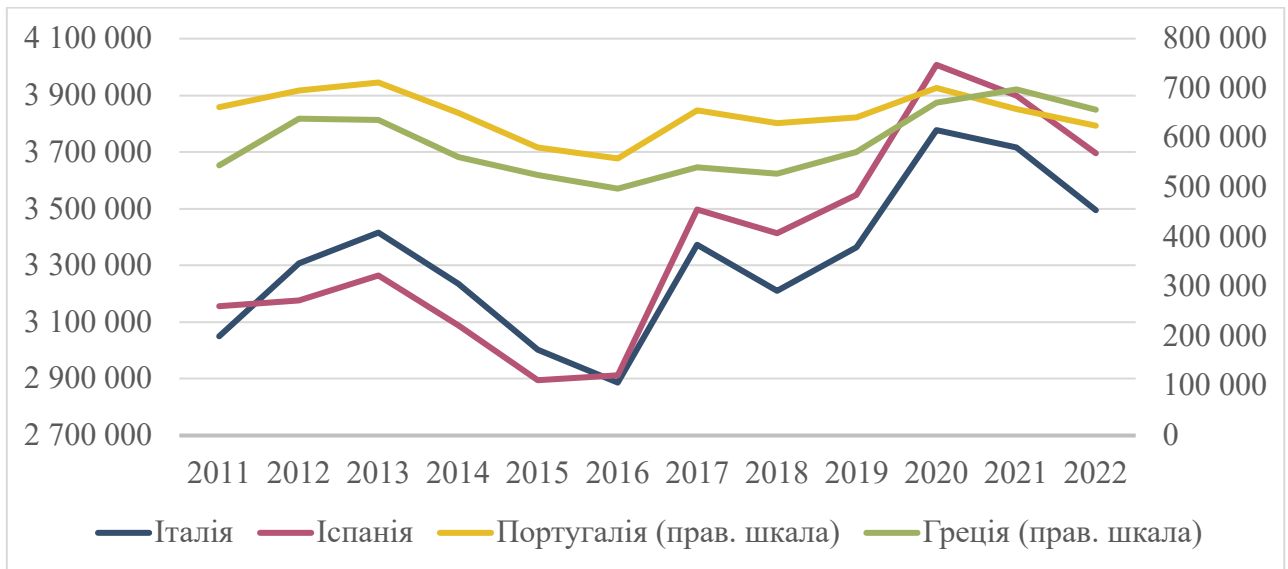

Рис. 2.10. Обсяги зобов'язань МПІ в країнах Південної Європи у 2011-2022 рр. (млн. дол. США)

Джерело: складено автором на основі [26].

Розглянемо співвідношення обсягу зобов'язань країн Південної Європи до їх ВВП (рис. 2.11). У співвідношенні до ВВП, найменший обсяг зобов'язань спостерігався в Італії: протягом більшості періоду він становив менше 200% від ВВП. Значно зменшилось співвідношення зобов'язань МПІ Португалії до ВВП: з 375,6% у 2011 р. до 261,3% у 2022 р. Також зменшення даного показника можна побачити і в Іспанії, де у 2022 р. він дорівнював 278,6% від ВВП у порівнянні із 296,8% у 2011 р. Однак, співвідношення зобов'язань Греції до її ВВП загалом збільшилось з 267,8% до 316%. Варто зазначити, що Греція має найвищий рівень співвідношення серед розглянутих країн, тобто дана країна має найбільше навантаження зобов'язань перед нерезидентами для своєї економіки.

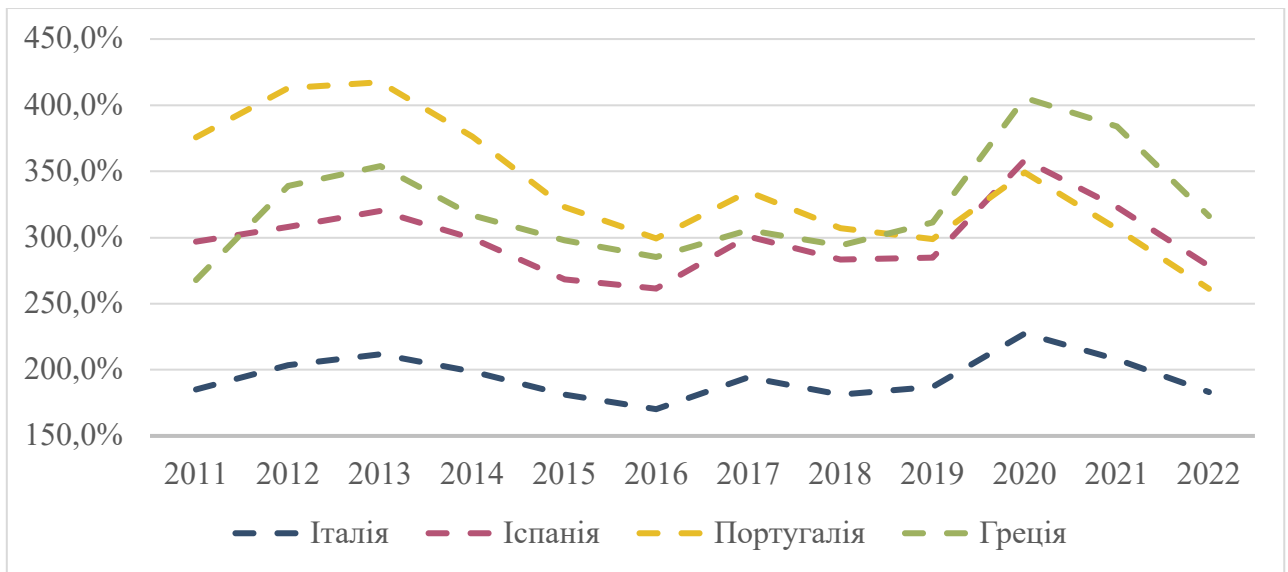

Рис. 2.11. Обсяги зобов'язань МІП до ВВП в країнах Південної Європи у 2011-2022 рр. (%)

Джерело: складено автором на основі [26].

Розглянемо структуру активів та зобов'язань МІП кожної з країн регіону.

Найбільшу частку в структурі активів в країнах Південної Європи мають портфельні інвестиції. Так, у 2022 р. найбільшу питому вагу вони мали в активах Греції (62,1%) та Італії (50%), при цьому в Греції даний показник збільшився з 53,8% у 2018 р. Для Іспанії та Португалії питома вага портфельних інвестицій у 2022 р. дорівнювала 33,2% та 40% відповідно, що незначно перевищує рівень 2018 р. В Італії надалі в структурі активів найбільшими складовими є прямі та інші інвестиції, частка яких в 2022 р. становила 20,9% та 17,8% відповідно, що нижче рівня 2018 р. на 1% та 2,1% відповідно. В Іспанії частка прямих інвестицій зменшилась з 33,8% у 2018 р. до 29,4% у 2022 р., а інших інвестицій – зросла за аналогічний період з 27,4% до 30%. Інші інвестиції Португалії становили 28,7% від валових активів, а прямі – 22,3% станом на 2022 р.; питома вага обох складових зменшилась у порівнянні із 2018 р. Щодо Греції, то частка прямих інвестицій в активах даної країни у 2022 р. становила лише 6,4% у порівнянні із 10,6% у 2018 р. При цьому питома вага інших інвестицій зменшилась з 31,7% до 23,6% за 2018-2022 рр. Похідні фінансові інструменти та резервні активи в

активах розглянутих країн переважно складали менше 5% та 7% відповідно від валових активів МІП (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Структура активів МІП країн Південної Європи у 2018-2022 рр.

	2018	2019	2020	2021	2022
Прямі інвестиції					
Італія	21,9%	21,0%	19,6%	19,0%	20,9%
Іспанія	33,8%	32,6%	29,6%	28,5%	29,4%
Португалія	23,6%	22,8%	21,2%	20,7%	22,3%
Греція	10,6%	9,1%	6,2%	6,1%	6,4%
Портфельні інвестиції					
Італія	50,5%	52,4%	54,0%	54,9%	50,0%
Іспанія	31,6%	32,2%	35,3%	37,2%	33,2%
Португалія	39,2%	42,1%	43,9%	44,1%	40,0%
Греція	53,8%	58,0%	63,3%	63,3%	62,1%
Похідні фінансові інструменти					
Італія	2,8%	2,5%	2,7%	3,1%	5,0%
Іспанія	4,2%	4,0%	4,0%	3,2%	4,1%
Португалія	0,4%	0,4%	0,3%	0,5%	1,0%
Греція	0,4%	0,5%	0,4%	0,4%	4,3%
Інші інвестиції					
Італія	19,9%	18,7%	18,1%	17,2%	17,8%
Іспанія	27,4%	28,2%	28,2%	28,0%	30,0%
Португалія	30,2%	28,4%	27,9%	27,1%	28,7%
Греція	31,7%	29,1%	26,3%	25,9%	23,6%
Резервні активи					
Італія	4,9%	5,3%	5,6%	5,9%	6,3%
Іспанія	3,0%	3,0%	2,9%	3,2%	3,3%
Португалія	6,6%	6,2%	6,7%	7,6%	7,9%
Греція	3,4%	3,3%	3,8%	4,2%	3,6%

Джерело: складено автором на основі [26].

У структурі зобов'язань МІП найбільшу питому вагу мають інші інвестиції для кожної країни Південної Європи. При цьому найбільший показник простежується в Греції, де інші інвестиції становили 83,6% від валових зобов'язань у 2022 р. В Італії другими за обсягом є портфельні інвестиції, які склали 34,8% від сумарних зобов'язань країни, що на 4,1% нижче рівня 2018 р. Частка портфельних інвестицій також впала в Іспанії: з 36,2% у 2018 р. до 31,2% у 2022 р.; однак, на 2% збільшилась питома вага прямих інвестицій, які

оцінювались у 29,3% від зобов'язань у 2022 р. В Португалії також зросла питома вага прямих інвестицій до 33,2% у 2022 р, що на 3,5% більше показника 2018 р. Частка портфельних інвестицій країни впала на 1,7% за період 2018-2022 рр. до 21,6% (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Структура зобов'язань МІП країн Південної Європи у 2018-2022 рр.

	2018	2019	2020	2021	2022
Прямі інвестиції					
Італія	17,5%	17,3%	17,1%	16,9%	18,6%
Іспанія	27,3%	26,9%	27,1%	27,7%	29,3%
Португалія	29,7%	30,5%	30,1%	31,6%	33,2%
Греція	7,5%	8,6%	6,7%	7,1%	8,5%
Портфельні інвестиції					
Італія	41,0%	46,0%	44,0%	42,0%	34,8%
Іспанія	36,2%	38,4%	36,4%	35,8%	31,2%
Португалія	23,3%	24,9%	25,5%	23,4%	21,6%
Греція	10,1%	11,4%	7,5%	7,8%	7,7%
Похідні фінансові інструменти					
Італія	3,9%	4,0%	4,5%	4,3%	4,3%
Іспанія	3,1%	3,1%	3,0%	2,7%	3,2%
Португалія	0,5%	0,5%	0,5%	0,4%	0,1%
Греція	1,5%	1,8%	2,0%	1,0%	0,2%
Інші інвестиції					
Італія	37,6%	32,6%	34,4%	36,9%	42,3%
Іспанія	33,4%	31,6%	33,5%	33,8%	36,3%
Португалія	46,5%	44,1%	43,9%	44,6%	45,0%
Греція	80,8%	78,3%	83,7%	84,1%	83,6%

Джерело: складено автором на основі [26].

Розглянемо співвідношення чистої МІП в країнах Південної Європи до їх ВВП. Протягом 2011-2022 рр. Іспанія, Португалія та Греція мали хронічний від'ємний баланс чистої МІП, що означає, що дані країни є чистими боржниками, оскільки їх зобов'язання перед іншими країнами перевищують їх активи за кордоном. Так, найнижчий рівень у Греції, співвідношення чистої МІП якої у 2022 р. склало -152,7% (у порівнянні із -117,4% у 2011 р.). Даний показник зменшився в Іспанії (з -121,3% від ВВП у 2011 р. до -65,1% від ВВП у 2022 р.) та в Португалії (з -134,6% від ВВП у 2011 р. до -90,4% від ВВП у 2022 р.). З 2020 р.

Італія має позитивне сальдо чистої МІП, тому країну можна вважати чистим кредитором решти світу. У 2022 р. співвідношення чистої МІП Італії до її ВВП становило 5,1% (рис. 2.12).

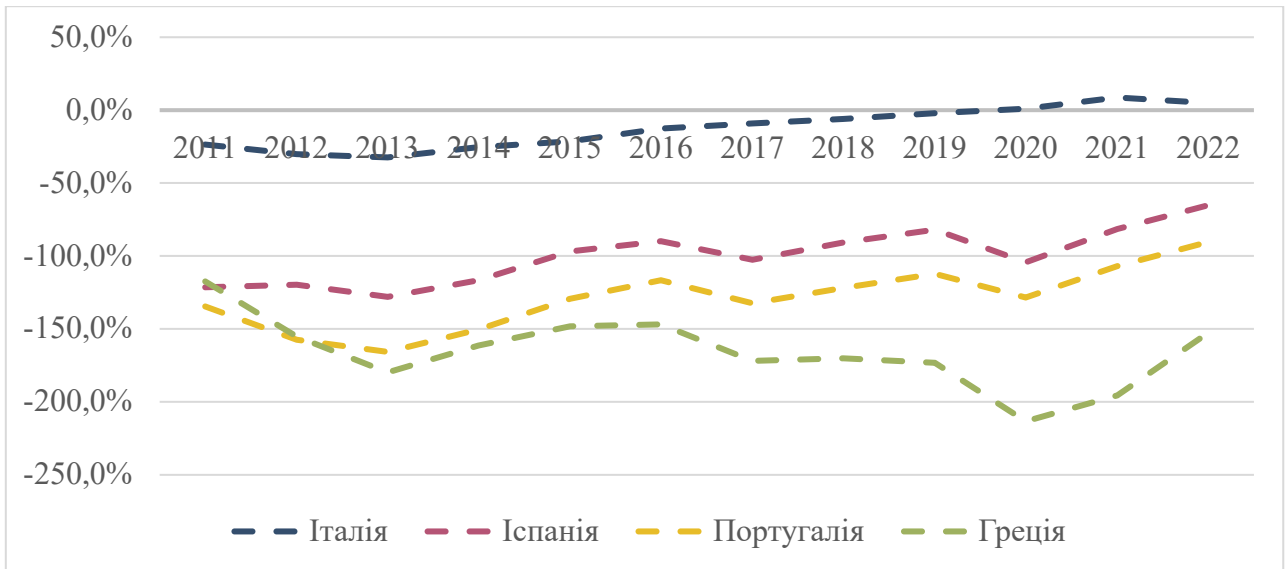

Рис. 2.12. Співвідношення чистої МІП в країнах Південної Європи у 2011-2022 рр. (%)

Джерело: складено автором на основі [26].

Надалі проаналізуємо динаміку зовнішнього боргу країн Південної Європи. Зовнішній борг означає загальну суму грошей, яку країна винна іноземним кредиторам. Він представляє непогашені фінансові зобов'язання країни перед нерезидентами. Зовнішній борг зазвичай включає борг як державного, так і приватного секторів. Борг державного сектора складається із запозичень уряду, включаючи суверенні облігації, позики від міжнародних фінансових установ і двосторонні позики. Борг приватного сектора включає запозичення приватних підприємств, фінансових установ та фізичних осіб.

Співвідношення зовнішнього боргу в країнах Південної Європи до їх ВВП перевищує 100%. Найнижчий рівень можна побачити в Італії, проте даний показник поступово зростає. Так, у 2011 р. він дорівнював 112% від ВВП, а у 2020 р. досяг 140,2%. При чому значне зростання в 2020 р. простежувалось і в інших країнах, що було спричинено додатковим запозиченням через кризу пандемії. У

2022 р. зовнішній борг Італії склав 129% від її ВВП. У період з 2011 р. до 2020 р. співвідношення зовнішнього боргу Іспанії змінилось з 165,1% до 199,8%, а до 2022 р. зменшилось до 172,7%. Значно зменшився рівень зовнішнього боргу в Португалії: з 217,5% у 2011 р. до 168,1% від ВВП у 2022 р. Інша ситуація в динаміці зовнішнього боргу Греції, співвідношення якого до ВВП країни зросло з 191,6% у 2011 р. до 262,8% у 2022 р. (рис. 2.13). Також варто відзначити, що динаміка зміни зовнішнього боргу в розглянутих країнах є доволі подібною.

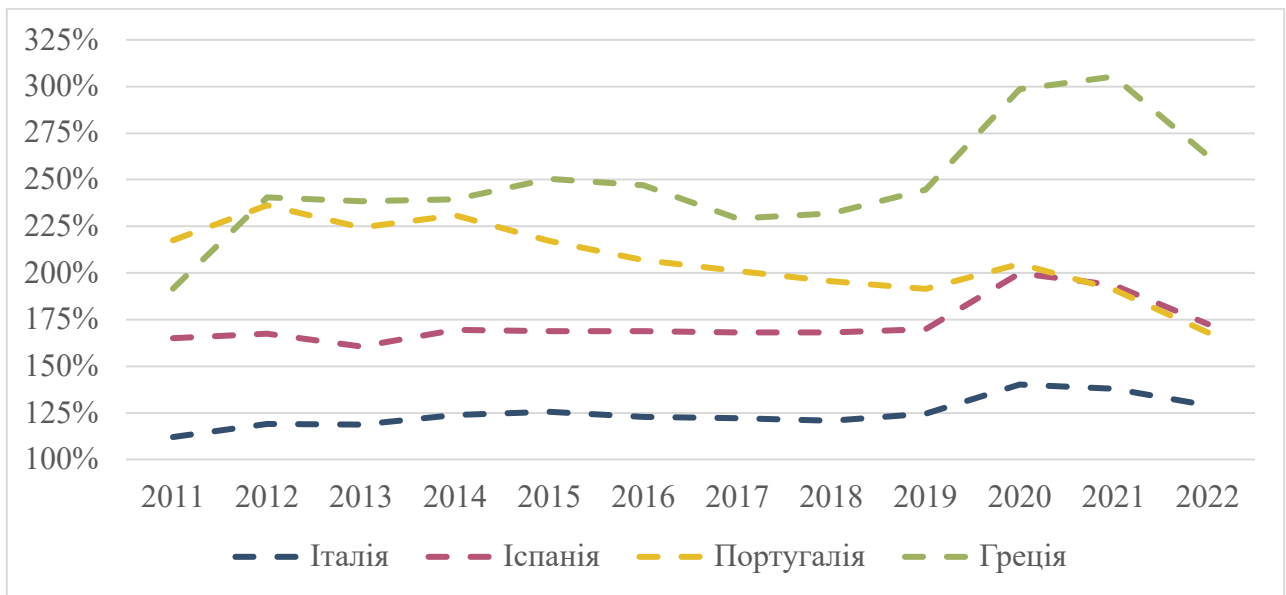

Рис. 2.13. Динаміка співвідношення зовнішнього боргу країн Південної Європи до ВВП у 2011-2022 рр. (%)

Джерело: складено автором на основі [27, 28, 29, 30].

Розглянемо структуру зовнішнього боргу країн Південної Європи в розрізі строків погашення. Італія має найбільший рівень короткострокового боргу серед країн даного регіону. Так, протягом 2018-2022 рр. в середньому він становив 48,5% від загального зовнішнього боргу. Найнижчий рівень можна побачити в Греції, де в 2022 р. він оцінювався в 33,1%, що дещо вище рівня 2018 р. В Іспанії частка короткострокової частини зовнішнього боргу збільшилась з 41,8% у 2018 р. до 44,1% у 2022 р. Також можна побачити зростання даного показника в Португалії: з 34,3% у 2018 р. до 46,8% у 2022 р. (рис. 2.14).

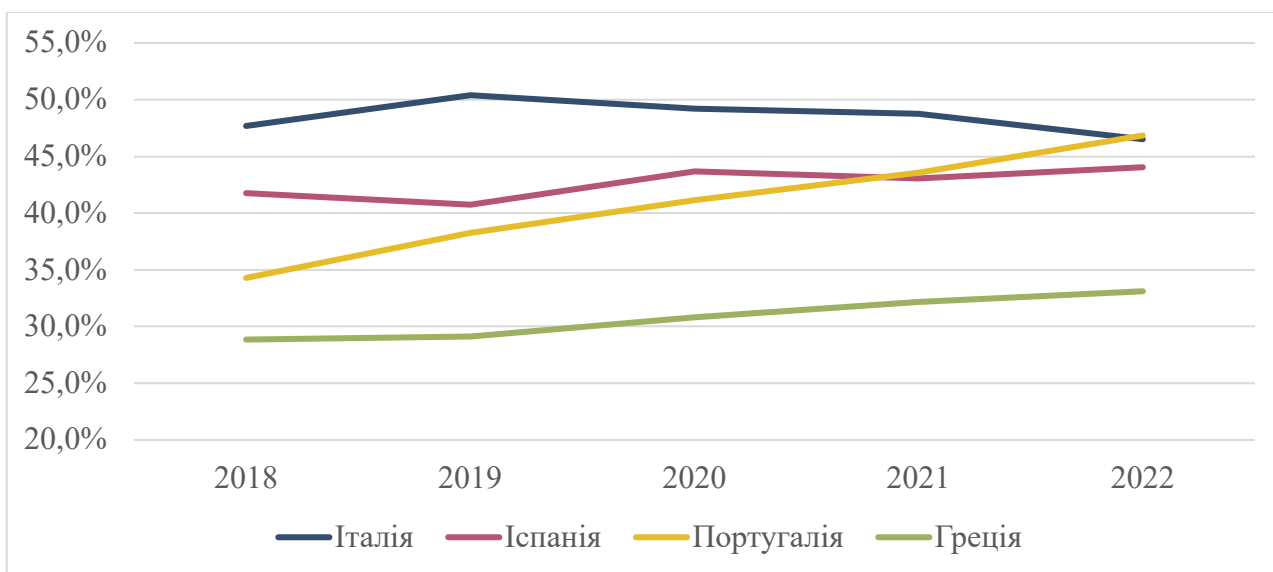

Рис. 2.14. Динаміка співвідношення короткострокового зовнішнього боргу до загального боргу країн Південної Європи у 2018-2022 рр. (%)

Джерело: складено автором на основі [31].

Довгострокова складова в зовнішньому боргу є переважаючою для країн Південної Європи (рис. 2.15).

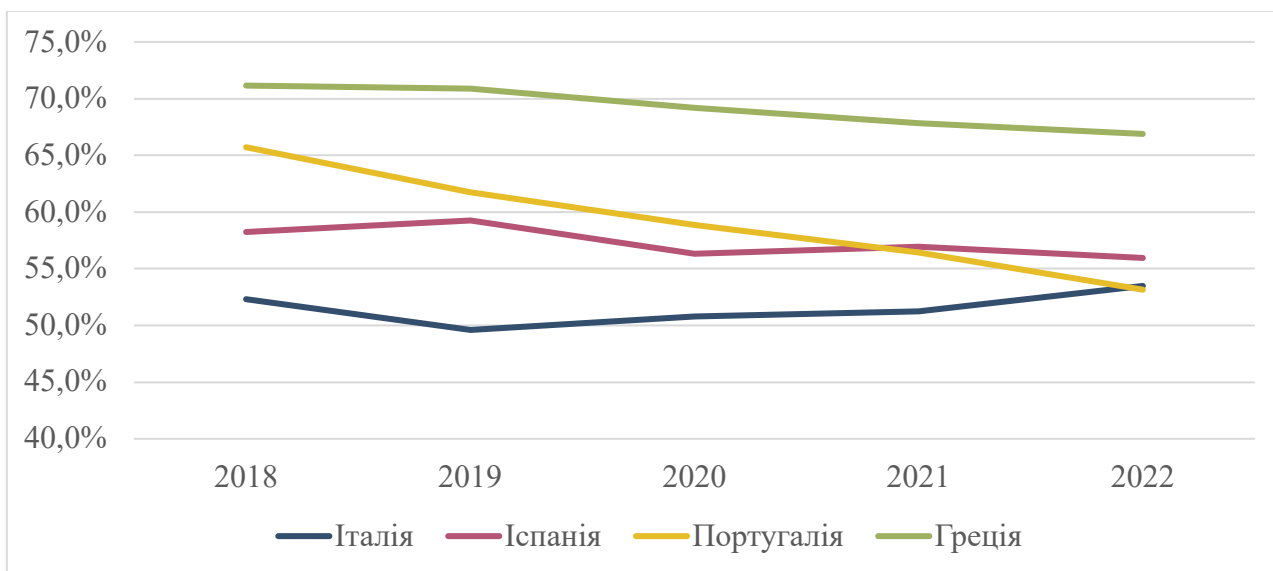

Рис. 2.15. Динаміка співвідношення довгострокового зовнішнього боргу до загального боргу країн Південної Європи у 2018-2022 рр. (%)

Джерело: складено автором на основі [31].

Станом на 2022 р. довгостроковий зовнішній борг складав 66,9% від валового боргу для Греції, що є найвищим показником серед розглянутих країн. В Іспанії питома вага даної складової дорівнювала 55,9% у 2022 р. Схожий рівень мають Італія та Португалія, для яких довгостроковий зовнішній борг склав 53,5% та 53,2% відповідно у 2022 р.

Отже, з аналізу міжнародної інвестиційної позиції можна зробити висновок, що країни Південної Європи мають досить схожу динаміку коливань основних її складових. Окрім того, Іспанія, Португалія та Греція мають від'ємне чисту МПІ протягом 2011-2022 рр., що означає, що дані країни є чистими боржниками перед рештою світу через значні обсяги їх зобов'язань, які для даних країн перевищують 250% від їх ВВП. Станом на 2022 р. чиста МПІ коливалась від -65,1% в Іспанії до -152,7% в Греції. З 2020 р. в Італії спостерігається позитивна чиста МПІ, що робить країну чистим кредитором. Обсяги даного показника не є значними, і у 2022 р. становили 5,1% від ВВП Італії.

Зовнішній борг розглянутих країн перевищує 100% від їх ВВП протягом 2011-2022 рр. Найнижчий рівень боргу можна побачити в Італії, де він становив 129% від ВВП у 2022 р. В даному році зовнішні борги Іспанії та Португалії оцінювались у 172,7% та 168,1% від ВВП даних країн відповідно. Найбільший рівень боргу у Греції, де у 2022 р. він дорівнював 262,8% від ВВП. Зависокий рівень зовнішнього боргу створює додаткове навантаження на економіку країн, які й досі не реабілітувались від світової фінансової кризи, кризи Єврозони 2015 р., а також від кризи пандемії.

2.3. Моделювання взаємозалежності зовнішньоекономічних показників країн Південної Європи

Для даної роботи було обрано дослідити фактори впливу та взаємозалежності на зовнішній борг країн Південної Європи, оскільки даний

регіон характеризується значним рівнем даного показника. Якщо країна має завищений зовнішній борг, це означає, що вона значну заборгованість перед іноземними кредиторами. Високий зовнішній борг може створити виклики та ризики для економіки та фінансової стабільності країни, серед яких боргове навантаження та обслуговування боргу, вразливість до зовнішніх потрясінь та нестабільності на іноземних ринках, зменшення довіри інвесторів, курсові ризики, фіскальна консолідація та витіснення внутрішніх інвестицій.

При розгляді кореляції між рівнем зовнішнього боргу в країнах Південної Європи було виявлено високий рівень кореляції між боргом Італії та Іспанії (90,7%), а також Італії та Греції (84,9%). Найнижчий рівень кореляції в розмірі 27,2% було отримано між Іспанією та Португалією. Інші комбінації мали середній рівень кореляції у проміжку 46-66% (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Таблиця кореляції між зовнішнім боргом країн Південної Європи

	Італія	Іспанія	Португалія	Греція
Італія	1	0,907123	0,469956	0,849783
Іспанія	0,907123	1	0,272121	0,669549
Португалія	0,469956	0,272121	1	0,463602
Греція	0,849783	0,669549	0,463602	1

Джерело: розраховано автором.

Наступним кроком було дослідження кореляції зовнішнього боргу країн Південної Європи та їх основних макроекономічних показників. Результати представлені у табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Таблиця кореляції між зовнішнім боргом та основними макроекономічними показниками в розрізі країн Південної Європи

	Італія	Іспанія	Португалія	Греція
Державний борг	0,96951	0,60948	0,38535	0,50199
Сальдо бюджету	-0,73564	-0,28207	-0,72080	-0,63414
Експорт	0,57989	0,38837	-0,30171	0,35439

Імпорт	0,46459	0,54899	-0,19123	0,53006
Чиста МІП	0,41766	0,17173	-0,58466	0,25011
ВВП	0,19712	0,41859	-0,58104	-0,51733

Джерело: розраховано автором.

Для Італії найбільша кореляція простежується між зовнішнім боргом та державним боргом (96,9%) й сальдо державного бюджету (-73,6%). Найменша кореляція була із обсягом ВВП Італії (19,7%). В Іспанії найвищий рівень кореляції можна спостерігати із державним боргом (60,9%) та обсягом імпорту (54,9%). Щодо Португалії та Греції, то найвища кореляція зовнішнього боргу даних країн була з сальдо бюджету і становила -72,1% та -63,4% відповідно. Також для Португалії непоганий рівень кореляції є із чистою МІП та ВВП (-58,5% та -58,1% відповідно), а найнижчий коефіцієнт -19,1% мав імпорт. У кореляції зовнішнього боргу Греції вище 50% мали коефіцієнти кореляції з імпортом (53%) ВВП (-51,7%) та державним боргом (50,2%).

Варто відзначити, що для кожної країни можна побачити від'ємний коефіцієнт кореляції між зовнішнім боргом та сальдо бюджету, що свідчить про протилежну залежність. Тобто при падінні сальдо бюджету і, відповідно, зростанні його дефіциту збільшується зовнішній борг країн, що є логічним зв'язком, оскільки задля фінансування дефіциту бюджету уряд може використовувати боргові кошти зовнішнього фінансування.

Також значимим моментом є протилежна залежність зовнішнього боргу Португалії з усіма показниками, окрім державного боргу; при цьому кореляція із державним боргом була найнижчою серед інших країн регіону. Дані результати свідчать, що зменшення обсягів зовнішнього боргу в країні корелювало із зменшенням державного боргу, що було спричинено внутрішньою політикою країни, направленої на полегшення боргового тягара на країні, а не зовнішньоекономічними показниками позиції Португалії.

Надалі дані країн Південної Європи було згруповано разом задля визначення спільних тенденцій в формуванні зовнішнього боргу. Потім було побудовано кореляційну таблицю між основними зовнішньоекономічними показниками даних країн.

З результатів можна побачити, що найвищий рівень кореляції зовнішнього боргу для країн Південної Європи було отримано для експорту та імпорту товарів та послуг (97,2% та 96,3% відповідно). При цьому, обидва показники мають позитивну кореляцію, що говорить про те, що у період зростання обсягів торгівлі зростає і зовнішній борг. Також значні рівні кореляції відзначаються з ВВП країн (96,1%) та державним боргом (90%). Варто відзначити високий рівень кореляції експорту та імпорту країн Південної Європи з державним боргом й сальдо державного бюджету, а також між собою. Остання кореляція свідчить про схожість експортних та імпортних ринків, а також залежність від них в торгівлі, оскільки дані показники мають рівень кореляції у 99,6% (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Таблиця кореляції між основними макроекономічними показниками країн

Південної Європи

	Зовнішній борг	Державний борг	Сальдо бюджету	Експорт	Імпорт	Чиста МПІ	ВВП
Зовнішній борг	1	0,90051	-0,77678	0,97176	0,96284	-0,40485	0,96076
Державний борг	0,90051	1	-0,66900	0,95186	0,94562	0,00264	0,97123
Сальдо бюджету	-0,77678	-0,66900	1	-0,71699	-0,72719	0,29434	-0,69626
Експорт	0,97176	0,95186	-0,71699	1	0,99559	-0,23765	0,99140
Імпорт	0,96284	0,94562	-0,72719	0,99559	1	-0,22328	0,98322
Чиста МПІ	-0,40485	0,00264	0,29434	-0,23765	-0,22328	1	-0,17794
ВВП	0,96076	0,97123	-0,69626	0,99140	0,98322	-0,17794	1

Джерело: розраховано автором.

Наступним кроком була побудова регресійної моделі для дослідження чинників впливу на зовнішній борг країн Південної Європи. Дана модель мала наступний вигляд:

$$Ext_{Debt} = \beta_1 * Gov_{Debt} + \beta_2 * Budget + \beta_3 * Net\ IIP + \beta_4 * GDP + c, \quad (1)$$

Де Gov_Debt — державний борг країн Південної Європи, $Budget$ — сальдо державного бюджету країн Південної Європи, $Net\ IIP$ — чиста міжнародна інвестиційна позиція (МІП) країн Південної Європи, GDP — обсяг ВВП країн Південної Європи. Дані показники було обрано для дослідження на основі теоретичних основ формування зовнішнього боргу, згідно яких на даних показник впливають рівні державного запозичення та фінансування, структура та обсяги боргового навантаження країни, а також динаміка її економічного зростання.

За результати емпіричного моделювання R-квадрат отриманої моделі становив 0,99 (табл. 2.6). Цей показник представляє частку дисперсії залежної змінної, яку можна пояснити незалежною змінною у регресійній моделі. Більше значення R-квадрату вказує на те, що більша частка дисперсії залежної змінної пояснюється незалежною змінною(ями), що свідчить про кращу відповідність моделі регресії. Це означає, що 99% динаміки зовнішнього боргу пояснюється незалежними змінними у моделі.

Розглянемо рівні значущості незалежних змінних. Дана складова моделі демонструє рівень вірогідності, що незалежна змінна не пояснює мінливості залежної. Так, усі незалежні змінні у моделі мають рівень 1% (0,01)***. Це означає, що ймовірність того, що дані змінні не пояснюють залежну змінну, становить менше 1%.

Надалі розглянемо стандартизовані бета-коефіцієнти. Вони представляють зміну стандартного відхилення залежної змінної, пов'язану зі зміною незалежної змінної на одне стандартне відхилення, у той час як інші змінні залишаються незмінними. Інтерпретація стандартизованих бета-коефіцієнтів передбачає

порівняння величин коефіцієнтів. Більше абсолютне значення стандартизованого бета-коефіцієнта вказує на сильніший зв'язок між незалежною змінною та залежною змінною. Знак (+/-) коефіцієнта вказує на напрямок зв'язку (прямий чи протилежний).

Найбільший коефіцієнт за модулем має сальдо державного бюджету (-2,22). При цьому зв'язок із зовнішнім боргом є протилежним, що раніше простежувалось у таблиці кореляції даних показників. З цього можна зробити висновок, що зростання державних витрат, які призводять до зменшення сальдо бюджету або до зростання його дефіциту, негативно впливає на обсяги зовнішнього боргу й призводить до його зростання, оскільки уряд має використовувати зовнішнє кредитування. Другий за модулем й також від'ємний коефіцієнт має чиста МІП (-0,73). Це означає, що при падінні чистої МІП зростає зовнішній борг, що є цілком логічним, оскільки зменшення обсягів чистої МІП часто спричинено збільшенням зобов'язань країни перед нерезидентами, що робить країну боржником перед рештою світу.

Таблиця 2.6

Результати побудови регресійної моделі дослідження впливу на зовнішній борг країн Південної Європи

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
GOV_DEBT	0,355688	0,080912	4,395972	0.0001
BUDGET	-2,222714	0,418659	-5,309133	0.0000
NET IIP	-0,732270	0,043374	-16,88254	0.0000
GDP	0,724784	0,132036	5,489276	0.0000
R-squared	0,989801	Mean dependent var		1471185.
Adjusted R-squared	0,989106	S.D. dependent var		986414,1
S.E. of regression	102957.2	Akaike info criterion		26,00167
Sum squared resid	4.66E+11	Schwarz criterion		26,15760
Log likelihood	-620.0401	Hannan-Quinn criter.		26,06060
Durbin-Watson stat	1,271796			

Джерело: розраховано автором.

Коефіцієнт ВВП становив 0,72, що демонструє пряму залежність між даним показником за зовнішнім боргом. Це означає, що зростання компонентів ВВП, як наприклад, споживання та державні витрати, призводить до росту боргу через кредитне фінансування даних складових. Найменший коефіцієнт має державний борг (0,36). З даною змінною також спостерігається пряма залежність, що є очікуваним, оскільки зростання державних боргових зобов'язань може потребувати додаткового фінансування.

Отримана модель впливу зовнішньоекономічних показників на рівень зовнішнього боргу країн Південної Європи має наступний вигляд:

$$Ext_{Debt} = 0.36 * Gov_{Debt} - 2.22 * Budget - 0.73 * Net IIP + 0.72 * GDP + c, \quad (2)$$

(4.396)*** (-5.309)*** (-16.883)*** (5.489)***

Отже, з даного дослідження можна зробити висновок, що в динаміці зовнішнього боргу серед країн Південної Європи простежується кореляція, тобто даний показник країн цього регіону має схожі тренди коливань, причиною чого може бути спільна вразливість до дестабілізуючих факторів. Дана думка підтверджується значною кореляцією між обсягами експорту та імпорту даних країн, що свідчить про залежність торгівлі від аналогічних іноземних ринків. В ході емпіричного дослідження було виявлено, що вплив на рівень зовнішнього боргу в країнах Південної Європи мають наступні зовнішньоекономічні показники: державний борг та ВВП (пряма залежність), сальдо державного бюджету й чиста МІП (зворотна залежність). З цього можна зробити висновок, що надмірні державні витрати та зростання споживання в країнах фінансується борговими коштами.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ОПЕРАЦІЙ КРАЇН ПІВДЕННОЇ ЄВРОПИ З УКРАЇНОЮ

Україна має встановлені дипломатичні відносини із країнами Південної Європи, які визнали незалежність України 28 грудня 1991 р. Розглянемо статистику зовнішньоекономічних операцій даного регіону з Україною. До зовнішньоекономічних операцій входять торгівля товарами та послугами з країнами, а також інвестиційні потоки.

Розглянемо питому вагу країн Південної Європи в експорті товарів України. Найменшу частку мають Португалія та Греція: за період 2017-2021 рр. в середньому вона становила 0,5%. Частка Іспанії в сумарному експорті товарів України коливалась на рівні 2,5-3% і в середньому дорівнювала 2,8%. Найбільшу питому вагу має Італія, експорт товарів до якої у 2021 р. склав 5% від валового, що нижче рівня 2017 р., коли частка даної країни склала 5,7% (рис. 3.1).

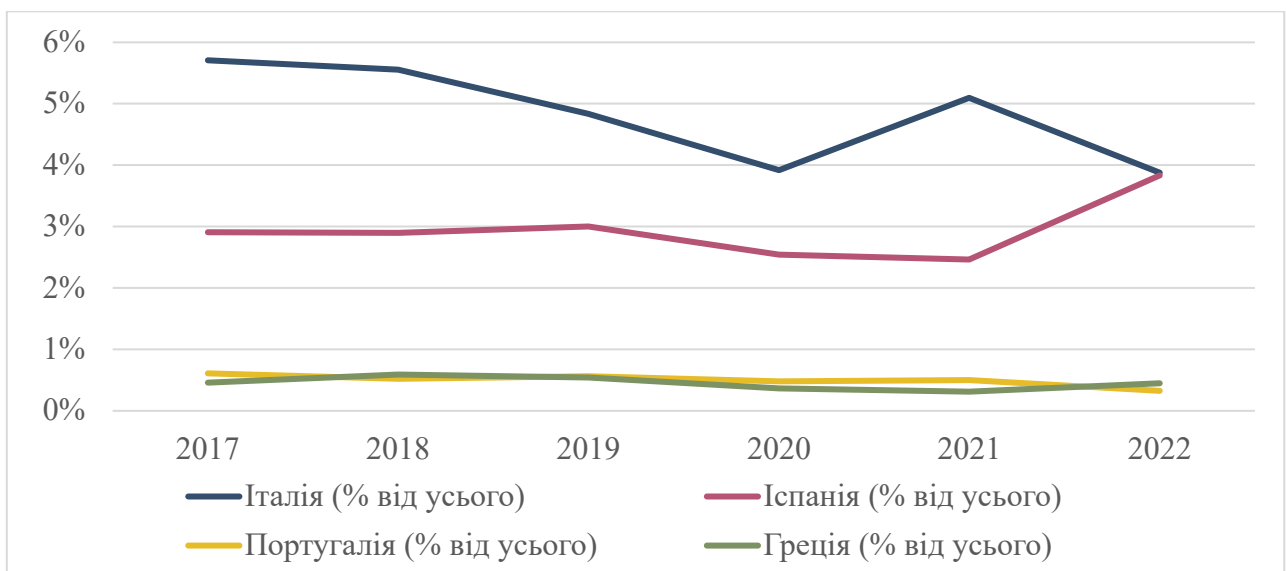

Рис. 3.1. Питома вага експорту товарів України в країни Південної Європи від валового експорту товарів України у 2017-2021 рр.

Джерело: складено автором на основі [32].

У 2022 р. питома вага Італії та Іспанії в експорті товарів становила 3,8% та 3,9% відповідно. При цьому обсяг експорту товарів до Італії зменшився на 54,4% до 1,58 млрд. дол. США, а Іспанії – на 6,8% до 1,56 млрд. дол. США. Частка Португалії та Греції дорівнювала 0,3% та 0,4% відповідно, що відповідає рівню минулих років. Проте обсяг експорту товарів до Португалії за даний рік впав на 61%, а до Греції – на 14,6%.

Структура експорту товарів до країн Південної Європи не є диверсифікованою, оскільки значні обсяги приходяться на декілька видів товарів. Так, найбільш експортованим товаром до Італії та Греції є чорні метали із часткою у 58,8% та 44,3% відповідно. До Іспанії та Португалії Україна переважно експортує зернові культури, частка яких у 2021 р. була 38,4% та 44,1% відповідно. Також значні частки мають жири та олії та насіння (табл. 3.1). Отже, переважну частину експорту товарів України до країн Південної Європи складають чотири види товарів.

Таблиця 3.1

Структура експорту товарів з України до країн Південної Європи у 2021 р.

Італія		Іспанія	
Товар	Частка	Товар	Частка
Чорні метали	58,8%	Зернові культури	38,4%
Жири та олії тваринного або рослинного походження	9,5%	Жири та олії тваринного або рослинного походження	28,1%
Зернові культури	6,8%	Чорні метали	11,8%
Португалія		Греція	
Товар	Частка	Товар	Частка
Зернові культури	44,1%	Чорні метали	44,3%
Насіння і плоди олійних рослин	18,5%	Насіння і плоди олійних рослин	9,4%
Чорні метали	16,2%	Зернові культури	6,2%

Джерело: складено автором на основі [32].

Найменшу частку в імпорті товарів також мають Португалія та Греція: в середньому 0,1% та 0,5% відповідно протягом 2017-2022 рр. Питома вага імпорту товарів з Іспанії в сумарному обсязі імпорту товарів України коливалась на рівні 1,1-1,4%, а в середньому за п'ять років дорівнювала 1,3%. Аналогічно із

експортом товарів, в структурі імпорту товарів найбільшу питому вагу має Італія. Найбільшою частка даної країни в валовому імпорті товарів України була в 2020 р., коли вона оцінювалась у 3,9%. Середній показник для Італії становив 3,6% (рис. 3.2). З цього можна побачити, що частка країн Південної Європи в імпорті товарів України є дещо меншою за їх частку в експорті товарів.

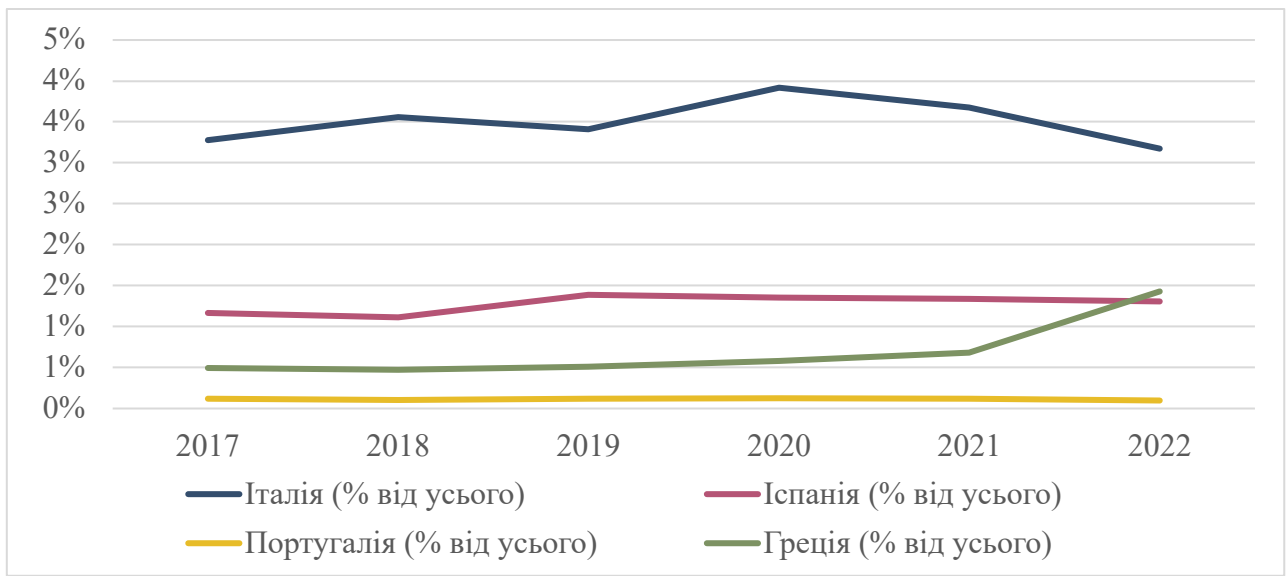

Рис. 3.2. Питома вага імпорту товарів України з країн Південної Європи від валового імпорту товарів України у 2017-2021 рр.

Джерело: складено автором на основі [32].

У 2022 р. імпорт товарів з Італії та Іспанії зменшився на 37,3% та 29,3% відповідно, а питома вага даних країн в загальному імпорті товарів України становила 3,2% та 1,3% відповідно. При цьому значно збільшився імпорт товарів з Греції: на 52,5% до 755,9 млн. дол. США у 2022 р. А питома вага Греції в географічній структурі імпорту товарів України зросла до 1,4%. Імпорт товарів з Португалії оцінювався в 51,7 млн. дол. США, що на 41,8% нижче показника минулого року; проте незмінною залишилась частка у 0,1% від усього імпорту товарів України.

Структура імпорту за видами товарів з країнами Південної Європи є більш диверсифікованою. Винятком є Греція, де 55% від імпорту склали мінеральні палива, нафта та продукти її перегонки (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Структура імпорту товарів України з країн Південної Європи у 2021 р.

Італія		Іспанія	
Товар	Частка	Товар	Частка
Фармацевтична продукція	8,4%	Засоби наземного транспорту крім залізничного	9,2%
Тютюн і промислові замінники тютюну	7,9%	Різноманітна хімічна продукція	8,8%
Палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки	4,4%	Реактори ядерні, котли, машини	6,7%
Португалія		Греція	
Товар	Частка	Товар	Частка
Електричні машини	14,2%	Палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки	55,0%
Реактори ядерні, котли, машини	11,0%	Засоби наземного транспорту крім залізничного	13,9%
Алкогільні і безалкогольні напої та оцет	6,9%	Їстівні плоди та горіхи	5,8%

Джерело: складено автором на основі [32].

Розглянемо баланс торгівлі товарами з країнами Південної Європи. Україна мала стабільний профіцит торгівлі товарами з Іспанією та Португалією, при цьому баланс торгівлі з даними країнами у 2021 р. склав 701,3 млн. дол. США та 252,4 млн. дол. США відповідно, що на 36,2% та 52,3% більше за рівень 2020 р., коли падіння було спричинене наслідками пандемії. Баланс торгівлі з Італією мав позитивне значення за винятком 2020 р., коли дефіцит склав 199,8 млн. дол. США був спричинений зростанням імпорту з Італії, переважно фармацевтичної продукції. У 2021 р. Україна знову мала профіцит торгівлі товарами з Італією у розмірі 793,8 млн. дол. США. У торгівлі товарами з Грецією Україна за винятком 2018 р. мала дефіцит через значний імпорт палива та нафти. У 2021 р. дефіцит торгівлі товарами з Грецією дорівнював 282,8 млн. дол. США. У 2022 р. Україна мала значний дефіцит торгівлі товарами з Грецією в обсязі 755,9 млн. дол. США. Дефіцит з Італією за даний рік становив 97,1 млн. дол. США. З Іспанією та Португалією Україна мала профіцит торгівлі товарами у 2022 р. в розмірі 873,1 млн. дол. США та 81,3 млн. дол. США відповідно (рис. 3.3).

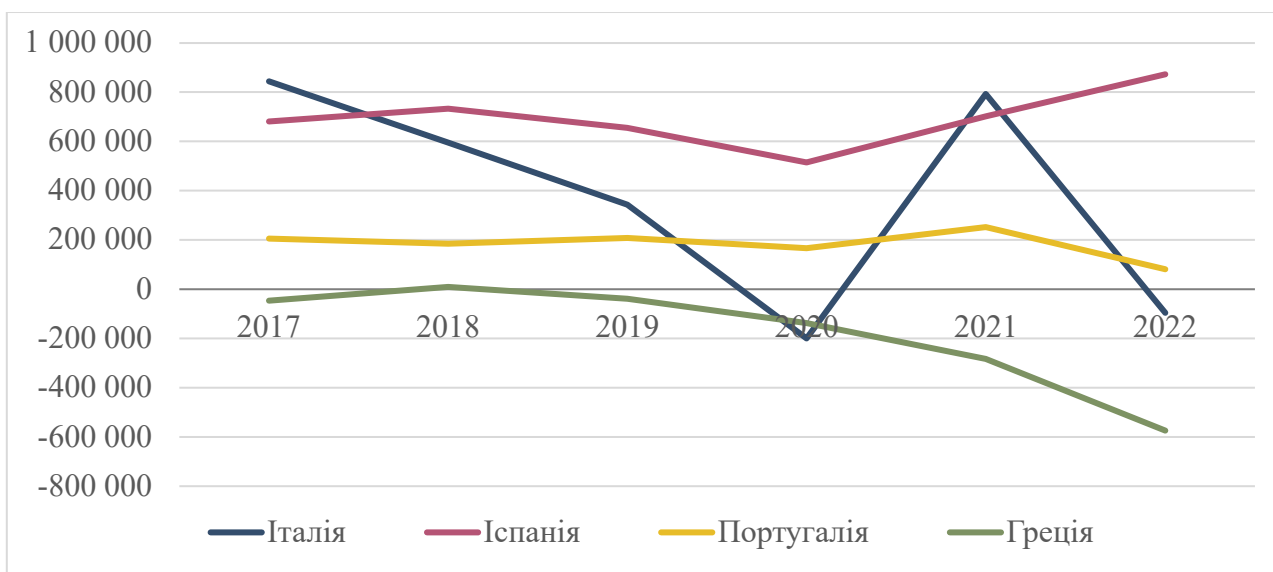

Рис. 3.3. Баланс торгівлі товарами України з країнами Південної Європи у 2017-2021 рр. (тис. дол. США)

Джерело: складено автором на основі [32].

Надалі розглянемо динаміку торгівлі послугами України з країнами Південної Європи (рис. 3.4).

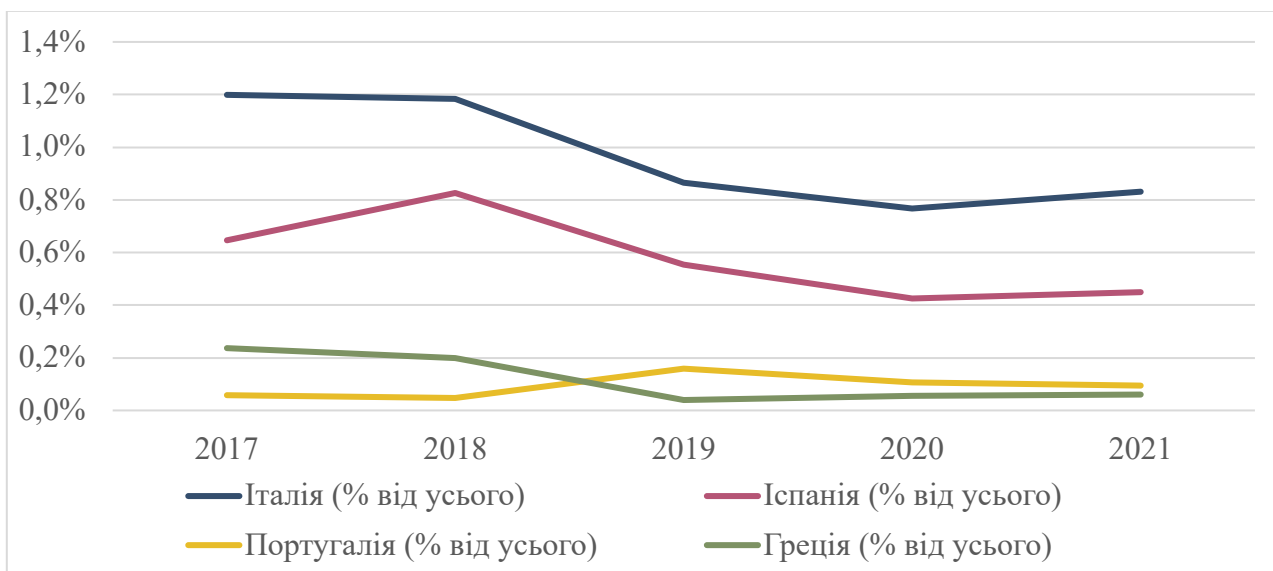

Рис. 3.4. Питома вага експорту послуг України в країни Південної Європи від валового експорту послуг України у 2017-2021 рр.

Джерело: складено автором на основі [33].

Найбільша частка в географічній структурі експорту послуг України належить Італії. Проте питома вага даної країни зменшилась протягом 2017-2021 рр.: з 1,2% до 0,8%. Також простежується загальне падіння частки експорту послуг до Іспанії: у 2017 р. вона склала 0,6% проти 0,4% у 2022 р. Частки Португалії та Греції в географічній структурі експорту послуг України були незначними та коливались на рівні 0,1-0,2%.

У географічній структурі імпорту послуг протягом більшої частини розглянутого найбільшу частку серед країн Південної Європи займала Італія. У 2018-2019 рр. вона сягнула 1%. Проте надалі вона зменшувалась щорічно, а у 2021 р. дорівнювала 0,6%. В даний рік частка Португалії в імпорту послуг України зросла до 0,6% з 0,2% у 2017 р. Дещо меншою є питома вага Іспанії, яка в 2021 р. оцінювалась у 0,5%, що є середнім показником країни за розглянутий період. Імпорт послуг з Греції зменшився з 0,5% від валового обсягу імпорту послуг України у 2017-2018 рр. до 0,1-0,2% у 2019-2021 рр. (рис. 3.5). Отже, можна побачити, що в останні роки в географічній структурі імпорту послуг України зменшилась питома вага більшості країн Південної Європи.

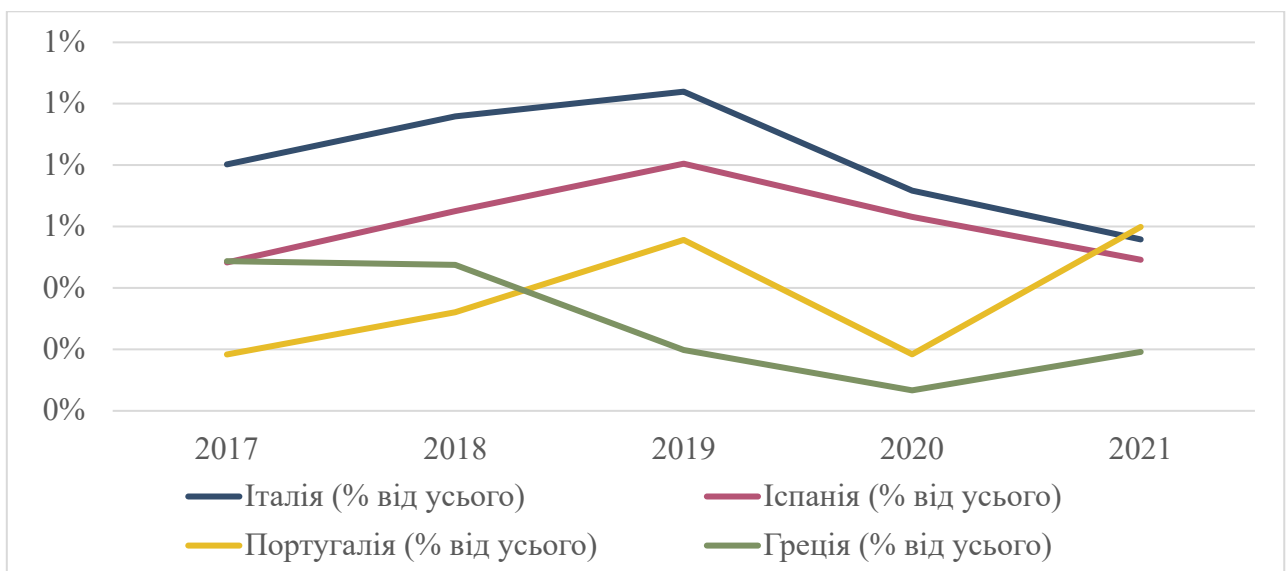

Рис. 3.5. Питома вага імпорту послуг України з країн Південної Європи від валового імпорту послуг України у 2017-2021 рр.

Джерело: складено автором на основі [33].

У структурі торгівлі послугами за видами у 2021 р. переважали транспортні, ділові, туристичні, інформацій та комп'ютерні послуги, а також послуги з переробки ресурсів. Також варто відзначити, що імпорт та експорт послуг до країн Південної Європи не є диверсифікованим, оскільки питома вага трьох найбільших за часткою послуг перевищує 60% для кожної з країн-партнерів як в експорті, так й в імпорті.

Україна мала стабільний профіцит в торгівлі послугами з Італією та Іспанією, проте обсяги балансу значно зменшились за останні п'ять років. Так, у 2021 р. баланс торгівлі послугами з Італією склав 61,8 млн. дол. США, що на 26,8% менше рівня 2017 р. Для Іспанії падіння склало 57,5%, а баланс у 2021 р. оцінювався у 18,2 млн. дол. США. При цьому у 2021 р. помітне зростання балансу торгівлі послугами у порівнянні з 2020 р. з Італією та Іспанією на 30,4% та 40,8%. В торгівлі послугами с Португалією та Грецією Україна мала дефіцит у 2017-2019 рр. та 2021 р. Профіцит спостерігався лише у 2020 р. та становив 1,7 млн. дол. США та 2,4 млн. дол. США відповідно. У 2021 р. дефіцит з Португалією склав 35,6 млн. дол. США, а з Грецією – 7,5 млн. дол. США (рис. 3.6.).

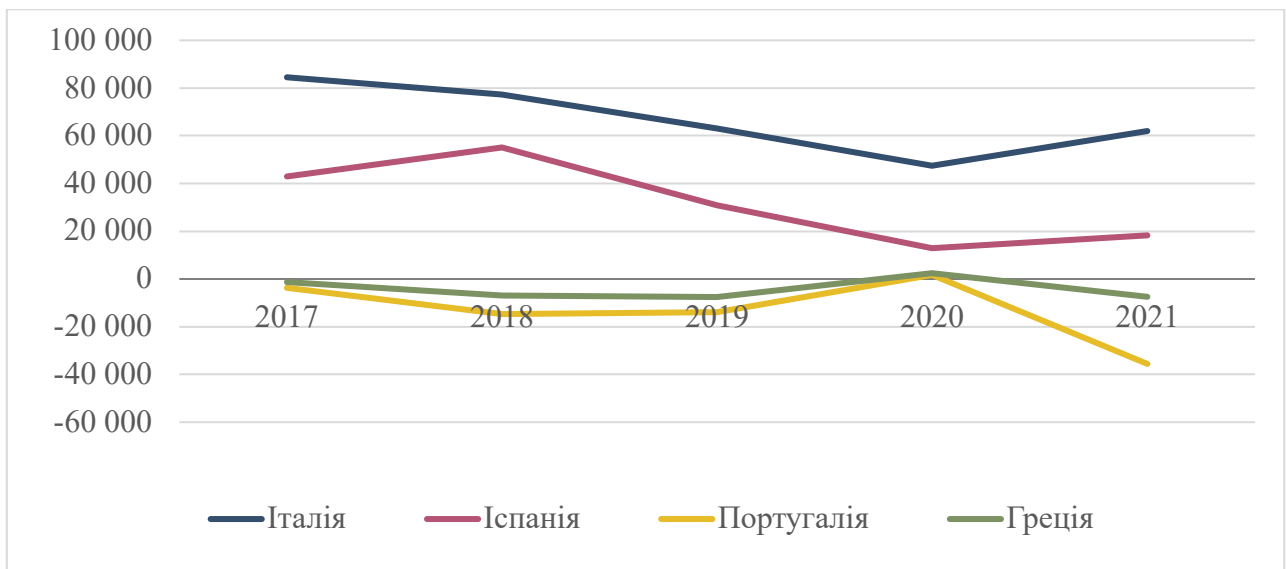

Рис. 3.6. Баланс торгівлі послугами України з країнами Південної Європи у 2017-2021 рр. (тис. дол. США)

Джерело: складено автором на основі [33].

Розглянемо запаси прямих іноземних інвестицій (ПІІ) країн Південної Європи в Україні у відношенні до валових обсягів ПІІ. Загалом, частка даних країн не перевищувала 1% протягом 2017-2022 рр. Найбільшу питому вагу мають запаси Італії. У 2022 р. вони становили 0,4% від сумарних запасів ПІІ в Україні, що нижче рівня 2017 р., який складав 0,7%. Станом на кінець 2022 р. вони оцінювались у 220,7 млн. дол. США, що на 31,9% менше показника 2017 р. Запаси ПІІ Іспанії в Україні з 2017 р. зменшились на 33,3% до 102,1 млн. дол. США у 2022 р., що становило 0,2% від валових запасів ПІІ. Падіння запасів ПІІ з даних країн почалось з 2020 р., що свідчить про відтік ПІІ Італії та Іспанії з України. Також можна побачити зменшення питомою ваги ПІІ Греції в Україні, яка впала з 0,09% в 2017 р. до 0,04% у 2022 р., а обсяг зменшився на 53,3% до 20 млн. дол. США. Обсяг запасів ПІІ Португалії збільшився на 56,6% у порівнянні із 2017 р. і у 2022 р. оцінювався у 11,2 млн. дол. США, що становило 0,02% від валових запасів ПІІ в Україні. Загалом, частка Португалії залишалась незмінною протягом розглянутого періоду (рис. 3.7).

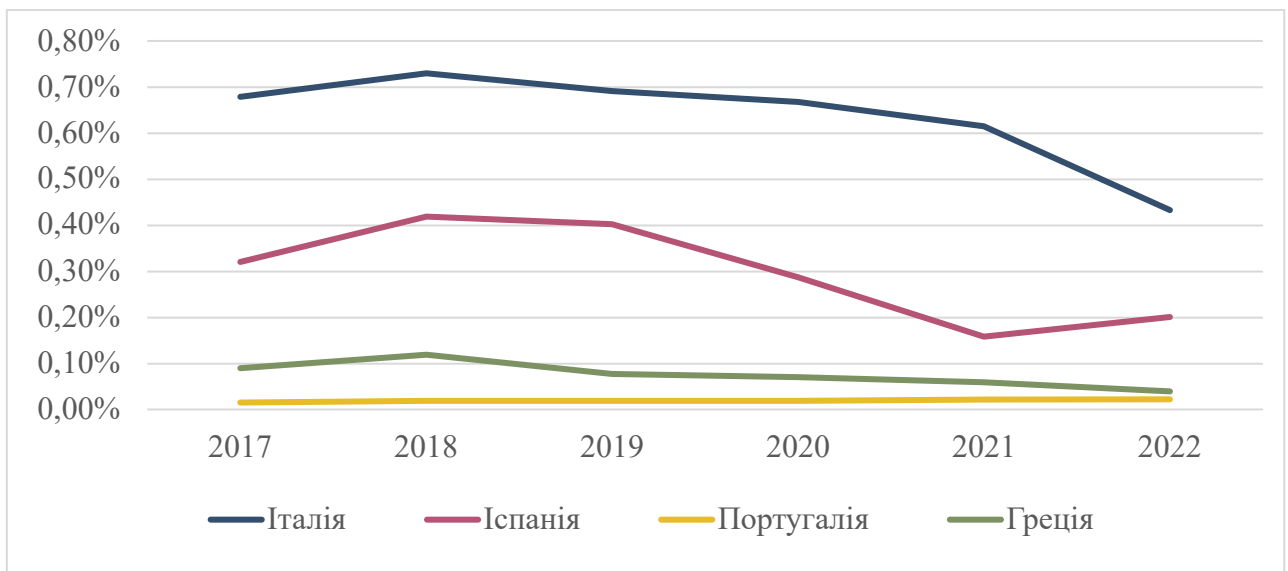

Рис. 3.7. Прямі інвестиції в Україну: запаси за країнами світу (% від загальних запасів) у 2017-2022 рр.

Джерело: складено автором на основі [34].

Отже, з аналізу зовнішньоекономічних операцій України з країнами Південної Європи можна зробити висновок, що даний регіон не є стратегічно важливим для зовнішньоекономічної діяльності України. Так, у структурі торгівлі товарами лише Італія мала питому вагу більше 3% від валового обсягу експорту та імпорту товарів України. В географічній структурі торгівлі послугами частка даних країн не перевищує 1% в останні роки. Запаси прямих іноземних інвестицій країн Південної Європи також мають незначну питому вагу від сумарного обсягу запасів ПІІ в Україні.

ВИСНОВКИ

В ході даної роботи було розглянуто динаміку зовнішньоекономічних позицій країн Південної Європи: Італії, Іспанії, Португалії та Греції. До даних позицій входять дані торгівлі даних країн, їх інвестиційних позицій та зовнішнього боргу.

У період 2011-2022 рр. найбільше зростання експорту товарів та послуг простежувалось в Греції, де воно становило 56,9%, а сумарний експорт країни у 2022 р. склав 106,2 млрд. дол. США. У відношенні до ВВП Греції даний показник збільшився з 23,9% до 48,5%. Експорт Португалії збільшився на 47,4% до 126,5 млрд. дол. США або 50,2% від ВВП. Для Іспанії та Італії зростання експорту за даний період склало 21,5% та 32,1% відповідно, а станом на 2022 р. обсяг дорівнював 578 млрд. дол. США (41,4% від ВВП) для Іспанії та 751,1 млрд. дол. США (37,4%) для Італії.

Сумарний імпорт даних країн зростає дещо меншими темпами, а зміна його обсягу у 2022 р. в порівнянні з 2011 р. в Греції склала 50,3%, в Португалії – 38,7%, в Іспанії – 29,6% та в Італії – 20,3%. У відношенні до ВВП найбільший рівень імпорту товарів та послуг простежувався в Греції (58,3%) та Португалії (52,2%), а найменший в Іспанії (40,2%) та Італії (38,9%), що відповідає динаміці та структурі експорту товарів та послуг в даних країнах.

Протягом усього періоду в Іспанії спостерігався профіцит торгівлі, який у 2022 р. дорівнював 16,5 млрд. дол. США. В Італії профіцит спостерігався протягом більшої частини 2011-2022 рр. за винятком 2011 р. та 2022 р. У 2021 р. профіцит торгівлі Італії склав 47,6 млрд. дол. США або 2,3% від її ВВП, а дефіцит в 2022 р. – 29,9 млрд. дол. США чи 1,5% від ВВП. Португалія мала профіцит балансу торгівлі товарами та послугами у 2013-2019 рр., із найвищим його рівнем у 2013 р., коли профіцит становив 3,9 млрд. дол. США або 1,7% від ВВП

Португалії. У 2022 р. в країні був дефіцит даної статті у розмірі 5,1 млрд. дол. США, що оцінювалось у 2% від її ВВП. Греція мала хронічний дефіцит торгівлі, який у 2022 р. дорівнював 21,6 млрд. дол. США або 9,9% від ВВП.

Загалом, в країнах Південної Європи у 2022 р. спостерігався дефіцит торгівлі товарами. В торгівлі послугами, за винятком Італії, всі країни мали профіцит у 2022 р.

У географічній структурі торгівлі країн Південної Європи переважають країни Європейського регіону. З цього можна зробити висновок, що євроінтеграція сприяла на користь зростанню торгівлі даних країн, оскільки лібералізація основних ринків експорту та імпорту полегшила умови торгівлі.

Структура торгівлі товарами в даних країнах є доволі диверсифікованою, не спостерігається концентрація обсягів експорту та імпорту товарів на одному чи декількох видах. Винятком є Греція, де у 2022 р. 34,7% від експорту та 33,7% від імпорту становили нафтові продукти та масла, тобто товари, які пов'язані з енергоносіями та енергетичним сектором.

Проте у структурі торгівлі послугами в країнах Південної Європи спостерігається значна частка туристичних та транспортних послуг, а також інших бізнес-послуг. Переважання обмеженого виду послуг в структурі торгівлі підвищує ризики та нестабільність в країні, оскільки значна частина економічної системи буде в залежності від певного сектору.

Баланс первинних доходів Італії та Іспанії з 2016 р. знаходиться в профіциті, що означає, що дані країни отримують більше у вигляді інвестиційного доходу та переказів з закордону, аніж виплачують. Даний баланс у 2016-2022 р. в середньому становив 1% від ВВП Італії та 0,3% від ВВП Іспанії. Португалія має стабільний дефіцит даної статті, який в середньому становив 2,5% від ВВП країни. Баланс первинних доходів Греції коливався протягом розглянутого періоду, через що не є можливим виділити певний тренд.

Баланс вторинних доходів Італії та Іспанії був у дефіциті протягом 2011-2022 рр., а його середнє відношення до ВВП країн становило 1,2% та 1,3% відповідно. Стабільний профіцит даної статті мала Португалія, середній показник якого дорівнював 2,1% від ВВП. Греція мала профіцит вторинних доходів у 2013 р. та 2019-2021 рр. Середній рівень її профіциту дорівнював 0,7% від ВВП, а дефіциту – 0,4% від ВВП.

Чиста МІП Італії зросла з -388,3 млрд. дол. США або -23,6% від ВВП у 2011 р. до 97,1 млрд. дол. США чи 5,1% від ВВП у 2022 р. Тобто країна із чистого боржника перетворилась у чистого кредитора, на що вплинуло зростання активів країни на 35% за даний період. Інші країни Південної Європи мали стабільне переважання їх зобов'язань над активами протягом розглянутого періоду. Так, станом на 2022 р. чиста МІП Іспанії оцінювалась у -864,6 млрд. дол. США або -65,1% від ВВП; Португалії – у -216,2 млрд. дол. США або -90,4%; Греції – у 317,7 млрд. дол. США або -152,7% від ВВП. З цього можна побачити, що найвищий дефіцит чистої МІП у Греції, де зобов'язання країни становили 3,16% від її ВВП у 2022 р., що є доволі високим рівнем.

Греція також має найбільший рівень зовнішнього боргу, який у 2022 р. дорівнював 262,8% від її ВВП. Для Іспанії за даний рік цей показник становив 172,7% від ВВП, для Португалії – 168,1% від ВВП, а для Італії – 129%. Зависокий рівень зовнішнього боргу створює значне боргове навантаження на країну, а також призводить до відтоку коштів з неї, які йдуть на обслуговування боргу.

В структурі зовнішнього боргу країн Південної Європи за термінами погашення переважає довгострокова частина, при цьому найбільший її рівень простежується в Греції, а найнижчий – в Італії.

Оскільки країни даного регіону характеризуються значними обсягами зовнішнього боргу, було обрано дослідити фактори впливу формування даного показника. В ході роботи спочатку було побудовано кореляційну матрицю між зовнішніми боргами країн Південної Європи. З даної матриці можна побачити

значну кореляцію між боргом Італії та Іспанії (90,7%), а також Італії та Греції (84,9%). Найнижчий рівень кореляції в розмірі 27,2% був між зовнішнім боргом Іспанії та Португалії.

Наступним кроком було дослідження кореляції між зовнішнім боргом та зовнішньоекономічними показниками. В розрізі країн, доволі значні рівні кореляції можна було побачити між показниками стану державних фінансів. У спільній кореляційній матриці для країн даного регіону найвищий рівень кореляції спостерігався між зовнішнім боргом та експортом та імпортом товарів та послуг: 97,2% та 96,3% відповідно.

Надалі була побудована регресійна модель для дослідження чинників впливу на зовнішній борг країн Південної Європи. Найбільший рівень впливу на обсяг зовнішнього боргу мали показники державних фінансів, а саме сальдо державного бюджету, при зменшенні якого збільшується зовнішній борг. Даний вплив пояснюється тим, що при збільшенні дефіциту бюджету уряд може використовувати боргові кошти задля фінансування цього дефіциту, що й призводить до зростання обсягів запозичення країн. Окрім того, подібний вплив можна побачити із чистою МПП, при зменшенні обсягів якої зростає й борг, що є очікуваним, оскільки збільшуються зобов'язання країни перед іноземними кредиторами. Коефіцієнт ВВП демонструє пряму залежність між даним показником та зовнішнім боргом. Це означає, що зростання компонентів ВВП, як наприклад, споживання та державні витрати, призводить до росту боргу через кредитне фінансування даних складових. Отже, можна зробити висновок, що на збільшення зовнішнього боргу країн Південної Європи впливають державні витрати, які перевищують надходження, та зростаючий рівень споживання, які потребують додаткового фінансування за рахунок боргових коштів.

Останнім етап в даній роботі був аналіз зовнішньоекономічних операцій України з країнами Південної Європи. Найбільшу питому вагу в експорті товарів та послуг України має Італія: в 2021 р. вона становила 5,1% та 3,7% відповідно.

Дещо меншою є частка Іспанії, яка у 2021 р. в структурі експорту товарів дорівнювала 2,5%, а в імпорті – 1,3%. Частки Португалії та Греції в структурі торгівлі товарами України є незначними, і в середньому становили 0,5%.

В структурі торгівлі послугами питома вага країн Південної Європи протягом 2017-2021 рр. переважно була менше 1%. У 2021 р. усі країни цього регіону становили 1,4% від експорту та 1,8% від імпорту послуг України. У 2022 р. можна побачити падіння питомої ваги Італії, проте зростання цього показника для торгівлі товарами з Іспанією, а також в імпорті товарів Греції.

Обсяги запасів ПП даних країн в Україні також знаходяться на низькому рівні. Так, станом на кінець 2022 р. частка Італії та Іспанії в запасах ПП України дорівнювала 0,4% та 0,2% відповідно від валового обсягу запасів, а Португалії та Греції – 0,02% та 0,014% відповідно. З цього можна зробити висновок, що країни Південної Європи не є стратегічно важливими партнерами в зовнішньоекономічній діяльності України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. International Economic Relations. The graduate school of global affairs at Tufts University. С. 2-3. URL: <https://fletcher.tufts.edu/programs/courses/fields-study/international-economic-relations> (дата звернення: 01.11.2023)
2. Peter Bago, Olena Rybak, Oksana Kubai, Liudmyla Semenova, Tetiana Bukinaю The Innovative Component of the World Investment Market Developmentю 2021. С. 13. URL: <https://ssrn.com/abstract=4362353> (дата звернення: 01.11.2023)
3. Matthias Busse, Stanley Kojo Dary, Jan Wüstenfeld. Trade Liberalisation and Manufacturing Employment in Developing Countries. 2023. С. 2-3. URL: <https://ssrn.com/abstract=4439326> (дата звернення: 01.11.2023)
4. Catalin Postelnicu, Vasile Dinu, Dan-Cristian Dabija. Economic Deglobalization – From Hypothesis to Reality. 2015. С. 17. URL: <https://ssrn.com/abstract=2702296> (дата звернення: 01.11.2023)
5. Grzegorz Mazur. Trade and Investment Cooperation between South Korea and the Visegrad Group. 2023. С. 1-2. URL: <https://ssrn.com/abstract=4535991> (дата звернення: 01.11.2023)
6. Ayobami Ilori. International Fiscal Spillovers and Asset Market Participation. 2019. С. 11. URL: <https://ssrn.com/abstract=4623317> (дата звернення: 01.11.2023)
7. Chang-Hwan Choi. The Legal Knot: Impact of Legal Systems on International Trade. 2023. С. 1-2. URL: <https://ssrn.com/abstract=4618474> (дата звернення: 01.11.2023)
8. Amardeep Bajpai. Foreign Direct Investment. 2022. С. 1-2, 11. URL: <https://ssrn.com/abstract=4348719> (дата звернення: 01.11.2023)

9. Rosdiana Sijabat. An Empirical Investigation of the Link between Foreign Investment and Economic Growth in Ten ASEAN Countries. 2023. С. 3-4. URL: <https://ssrn.com/abstract=4391978> (дата звернення: 05.11.2023)
10. Liam Brady. Eurozone Enlargement: Spain's Economy Before and After the Euro. 2022. С. 1-2. URL: https://www.tcd.ie/Economics/assets/pdf/SER/2022/Liam_Brady.pdf (дата звернення: 05.11.2023)
11. Federiga Bindi. Italy and the European Union. 2020. С. 17. URL: <https://oxfordre.com/politics/display/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-184?rskey=NHWL05> (дата звернення: 05.11.2023)
12. Francesco Papadia. Italian economic growth and the Euro. 2020. С. 1, 5. URL: <https://www.bruegel.org/blog-post/italian-economic-growth-and-euro> (дата звернення: 05.11.2023)
13. Luís Teles Morais. Portugal's economic prospects: was the political miracle responsible for the economic miracle? 2018. С. 15-16. URL: <https://www.realinstitutoelcano.org/en/analyses/portugals-economic-prospects-was-the-political-miracle-responsible-for-the-economic-miracle/> (дата звернення: 05.11.2023)
14. Valentina Romei. Greece and the EU: a brief (economic) history in charts. 2015. С. 10. URL: <https://www.ft.com/content/9436dfa7-cd88-3daa-a844-56da4b27ec54> (дата звернення: 05.11.2023)
15. George Alogoskoufis. Euro Area Participation and the Greek Economy: the first twenty years. 2022. С. 2-3. URL: <https://blogs.lse.ac.uk/greeceatlse/2022/01/19/euro-area-participation-and-the-greek-economy-the-first-twenty-years/> (дата звернення: 05.11.2023)
16. Anna Zamora-Kapoor, Xavier Coller. The Effects of the Crisis: Why Southern Europe? 2014. С. 1-3. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4437526/#:~:text=Since%202009%2C%20the%20European%20Union,in%20turn%2C%20increased%20unemployment%20rates.> (дата звернення: 05.11.2023)

17. Pol Morillas, Thomas Gomart, Ferdinando Nelli Feroci, George Pagoulatos, Nuno Severiano Teixeira. What role should Southern Europe play after the pandemic and the war in Ukraine? Towards a shared agenda for EU reform. 2022. С. 5-6. URL: <https://www.realinstitutoelcano.org/en/analyses/what-role-should-southern-europe-play-after-the-pandemic-and-the-war-in-ukraine-towards-a-shared-agenda-for-eu-reform/> (дата звернення: 05.11.2023)
18. Sophia Busch, Phillip Meng, Southern Europe is the continent's new economic growth engine. 2023. С. 1-2. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/econographics/southern-europe-is-the-continents-new-economic-growth-engine/> (дата звернення: 05.11.2023)
19. Lucio Baccaro, Fabio Bulfone. Growth and Stagnation in Southern Europe: The Italian and Spanish Growth Models Compared. 2022. С. 1-3. URL: <https://academic.oup.com/book/44862/chapter-abstract/384808811?redirectedFrom=fulltext> (дата звернення: 18.12.2023)
20. Andrea Carrera, Luis Cárdenas, Víctor Arribas Martínez. Southern Europe and the Frugal Four: Structural External Over-Indebtedness? 2023. С. 1, 15-16. URL: <https://ssrn.com/abstract=4441999> (дата звернення: 18.12.2023)
21. Balance of Payments (mn USD). Analytical presentation by country. *IMF Data*. URL: <https://data.imf.org/regular.aspx?key=62805740> (дата звернення: 15.11.2023)
22. Italy Trade Profile. *Attijari Trade Database*. URL: https://www.attijaritrade.ma/en/choose-your-markets/country-profiles/italy/trade-profile#classification_by_products (дата звернення: 15.11.2023)
23. Spain Trade Profile. *Attijari Trade Database*. URL: <https://www.attijaritrade.ma/en/choose-your-markets/country-profiles/spain/trade-profile> (дата звернення: 15.11.2023)

24. Portugal Trade Profile. *Lloyds Bank Trade Database*. URL: <https://www.lloydsbanktrade.com/en/market-potential/portugal/trade-profile> (дата звернення: 15.11.2023)
25. Greece Trade Profile. *Lloyds Bank Trade Database*. URL: https://www.lloydsbanktrade.com/en/market-potential/greece/trade-profile#classification_by_products (дата звернення: 15.11.2023)
26. International Investment Position (mn USD). Analytical presentation by country. *IMF Data*. URL: <https://data.imf.org/regular.aspx?key=62805744> (дата звернення: 15.11.2023)
27. Italy External Debt (% of nominal GDP). *Ciec Database*. URL: <https://www.ceicdata.com/en/indicator/italy/external-debt--of-nominal-gdp> (дата звернення: 15.11.2023)
28. Spain External Debt (% of nominal GDP). *Ciec Database*. URL: <https://www.ceicdata.com/en/indicator/spain/external-debt--of-nominal-gdp> (дата звернення: 15.11.2023)
29. Portugal External Debt (% of nominal GDP). *Ciec Database*. URL: <https://www.ceicdata.com/en/indicator/portugal/external-debt--of-nominal-gdp> (дата звернення: 15.11.2023)
30. Greece External Debt (% of nominal GDP). *Ciec Database*. URL: <https://www.ceicdata.com/en/indicator/greece/external-debt--of-nominal-gdp> (дата звернення: 15.11.2023)
31. Gross External Debt Position by Sector. *World Bank Data*. URL: <https://databank.worldbank.org/data/embed-int/Table-1-SDDS-new/id/4f2f0c86> (дата звернення: 17.12.2023)
32. Зовнішня торгівля товарами за країнами–партнерами. *Державна служба статистики України*. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/zd/kr_tstr/arh_kr_2021.htm (дата звернення: 21.11.2023)

33. Річні обсяги зовнішньої торгівлі послугами України з країнами світу (за видами послуг). *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/zd/roztp_ks_vp/arh_roztp_ks_vd_u.htm (дата звернення: 21.11.2023)
34. Статистика зовнішнього сектору. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external#1> (дата звернення: 21.11.2023)

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А1. Регіональна структура експорту та імпорту країн Південної Європи

Італія			
Експорт		Імпорт	
Країна	Частка	Країна	Частка
Німеччина	12,40%	Німеччина	13,70%
Сполучені Штати	10,40%	Китай	8,90%
Франція	10,00%	Франція	7,30%
Іспанія	5,10%	Нідерланди	5,60%
Швейцарія	4,90%	Іспанія	4,60%
Іспанія			
Експорт		Імпорт	
Країна	Частка	Країна	Частка
Франція	14,90%	Китай	10,50%
Німеччина	9,30%	Німеччина	9,10%
Португалія	8,00%	Франція	8,60%
Італія	7,80%	Сполучені Штати	7,10%
Бельгія	5,90%	Італія	5,90%
Португалія			
Експорт		Імпорт	
Країна	Частка	Країна	Частка
Іспанія	26,00%	Іспанія	32,10%
Франція	12,40%	Німеччина	11,20%
Німеччина	10,90%	Франція	6,10%
Сполучені Штати	6,50%	Китай	5,10%
Об'єднане Королівство	4,90%	Нідерланди	4,90%
Греція			
Експорт		Імпорт	
Країна	Частка	Країна	Частка
Італія	10,40%	Німеччина	8,90%
Болгарія	7,70%	Китай	8,50%
Німеччина	6,30%	Ірак	7,30%
Кіпр	5,50%	Італія	6,30%
Туреччина	4,60%	Нідерланди	4,70%

Джерело: складено автором на основі [22, 23, 24, 25].

Таблиця А2. Товарна структура експорту та імпорту Італії

Італія			
Експорт		Імпорт	
Товари	Частка	Товари	Частка
Ліки, медикаменти	4,90%	Нафтовий газ та інші газоподібні	9,20%
Нафта та нафтові масла	3,60%	Нафта та нафтові масла	6,00%
Автомобілі та інші моторні транспортні засоби	2,30%	Автомобілі та інші моторні транспортні засоби	3,40%
Запчастини та приладдя	2,10%	Ліки, медикаменти	2,80%
Кров людська, тварин,	1,70%	Електрична енергія	2,00%

Джерело: складено автором на основі [22].

Таблиця А3. Товарна структура експорту та імпорту Іспанії

Іспанія			
Експорт		Імпорт	
Товари	Частка	Товари	Частка
Автомобілі та інші моторні транспортні засоби	7,80%	Нафта та нафтові масла	9,60%
Нафта та нафтові масла	5,60%	Нафтовий газ та інші газоподібні	5,50%
Кров людська, тварин	3,70%	Автомобілі та інші моторні транспортні засоби	3,50%
Ліки, медикаменти	2,60%	Запчастини та приладдя	3,20%
Запчастини та приладдя	2,40%	Ліки, медикаменти	2,70%

Джерело: складено автором на основі [23].

Таблиця А4. Товарна структура експорту та імпорту Португалії

Португалія			
Експорт		Імпорт	
Товари	Частка	Товари	Частка
Нафта та нафтові масла	6,90%	Нафта та нафтові масла	6,70%
Автомобілі та інші моторні транспортні засоби	5,10%	Нафтовий газ та інші газоподібні	4,40%
Запчастини та приладдя до автотранспорту	3,90%	Автомобілі та інші моторні транспортні засоби	4,30%
Некрейдований папір і картон	2,20%	Масла, отримані з мінералів	3,30%
Взуття	2,20%	Запчастини та приладдя	3,00%

Джерело: складено автором на основі [24].

Таблиця А5. Товарна структура експорту та імпорту Греції

Греція			
Експорт		Імпорт	
Товари	Частка	Товари	Частка
Нафта та нафтові масла	30,00%	Масла, отримані з мінералів	16,00%
Нафтовий газ та інші газоподібні	4,70%	Нафта та нафтові масла	10,70%
Ліки, медикаменти	4,40%	Нафтовий газ та інші газоподібні	7,00%
Вироби з алюмінію	2,00%	Ліки, медикаменти	2,80%
Машини та агрегати автоматичної обробки інформації	1,60%	Автомобілі та інші моторні транспортні засоби	2,30%

Джерело: складено автором на основі [25].

Таблиця А6. Структура експорту та імпорту послуг Італії

Італія			
Експорт		Імпорт	
Послуги	Частка	Послуги	Частка
Інші бізнес-послуги	32,72%	Інші бізнес-послуги	31,49%
Подорожі	25,78%	Транспортні	20,34%
Транспортні	11,62%	Подорожі	12,18%
Фінансові послуги	8,85%	Фінансові послуги	11,88%
Комп'ютерні та інформаційні послуги	6,50%	Послуги комунікацій	7,33%

Джерело: складено автором на основі [22].

Таблиця А7. Структура експорту та імпорту послуг Іспанії

Іспанія			
Експорт		Імпорт	
Послуги	Частка	Послуги	Частка
Інші бізнес-послуги	33,34%	Інші бізнес-послуги	34,08%
Подорожі	22,20%	Транспортні	18,35%
Транспортні	19,94%	Подорожі	14,65%
Комп'ютерні та інформаційні послуги	11,47%	Комп'ютерні та інформаційні послуги	11,84%
Фінансові послуги	4,68%	Роялті та ліцензійні збори	8,66%

Джерело: складено автором на основі [23].

Таблиця А8. Структура експорту та імпорту послуг Португалії

Португалія			
Експорт		Імпорт	
Послуги	Частка	Послуги	Частка
Подорожі	36,45%	Інші бізнес-послуги	30,33%
Транспортні	21,69%	Транспортні	21,20%
Інші бізнес-послуги	21,32%	Подорожі	21,19%
Комп'ютерні та інформаційні послуги	9,97%	Комп'ютерні та інформаційні послуги	6,72%
Будівельні послуги	3,48%	Роялті та ліцензійні збори	5,92%

Джерело: складено автором на основі [24].

Таблиця А9. Структура експорту та імпорту послуг Греції

Греція			
Експорт		Імпорт	
Послуги	Частка	Послуги	Частка
Транспортні	60,91%	Транспортні	64,66%
Подорожі	19,14%	Інші бізнес-послуги	8,85%
Інші бізнес-послуги	8,43%	Послуги страхування	7,74%
Комп'ютерні та інформаційні послуги	2,95%	Подорожі	5,25%
Будівельні послуги	2,55%	Комп'ютерні та інформаційні послуги	3,25%

Джерело: складено автором на основі [25].